

વर्ष : ૩૫
અંક : ૪
ઓપ્રિલ-૨૦૧૧

શહેરી સંતશ્રી આત્માનંદજી પ્રેરિત

Retail Price Rs. 5/- Each

દિવ્યધ્વનિ

આધ્યાત્મિક મુખ્યપત્ર

જ્ઞ, અજ્ઞાવ પદાર્થો, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ તથા ભંદ; સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ, તત્ત્વ કહ્યાં નવ પદાર્થ સંબંધ. - શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્યાગ્રહ - સેવા - સાધના કેન્દ્ર સંયાલિત)

કોલા ૩૮૨ ૦૦૭. (નિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

ફોન : (૦૭૬) ૨૩૨૭૬૨૧૬, ૨૩૨૭૬૪૮૩-૮૪ ફેક્સ : (૦૭૬) ૨૩૨૭૬૭૪૨

E-mail : srask@rediffmail.com, Web. : www.shrimad-koba.org

સંસ્કાર-સિંચન, શિક્ષણ અને સવાર્ગી જીવનવિકાસની

વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉત્તમ સગંડ

જૂન-૨૦૧૧થી પ્રારંભ થતા સત્રથી, આપણી સંસ્કારાની નવલિભિત્તિ, શૈક્ષણિક

સુવિધાઓથી શુક્ત વિદ્યા-ભક્તિ-આનંદ્યામ ગુરુકુળ' માં

ઇંગ્રેઝ એ થી ઘોરણ વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ માટેની ઉત્તમ તક પ્રાપ્ત

થઈ શકશે, જેની કેટલીક પિગતો નીચે મુજબ છે :

- (૧) પૂજય સંતશ્રી અધ્યાત્માનંદજીનું પાવન સાહિંદ્રા પ્રાપ્ત થશે.
- (૨) વિદ્યાર્થીઓની વાર્ષિક ફી માત્ર રૂ. ૧૦,૦૦૦/- (દસ હજાર પૂરા) રહેશે.
- (૩) માત્ર વિદ્યાર્થી બાઈચોને જ પ્રવેશ મળશે.
- (૪) મોટા સ્વચ્છ રૂમમાં પલંગ, કબાર, ટેનલ, નાઈટલેમ વગેરે સહેત આવારણી સગંડ.
- (૫) શુદ્ધ, સાંચ્યેક, રૂચિકર, આરોગ્યપૂર્ણ બોજન અને નિયમિત દૂધ-છાશની સુવિધા.
- (૬) અનુભવી, બાળપ્રેમી, પૂર્ણ સમયના ગૃહુપતિ તથા પ્રાઈવેટ ટ્રયુશનની સગંડ.
- (૭) ચાલુ શિક્ષણ ઉપરાંત,
 - (A) રમત-ગમતના સાધનો
 - (B) ઈતર વાયનની પ્રવૃત્તિ
 - (C) પ્રેરણાદારી વાતરાઓનું આચ્યોજન
 - (D) ધર્મ અને નીતિનું શિક્ષણ
 - (E) શાંત, પર્યાવરણસંભર, સ્વચ્છ, કુદરતી વાતાવરણ (સાનુરમતી નાદીથી નજુક)
- (૮) વિદ્યાર્થીના ઓછામાં ઓછા રૂપ રકમ હોવા જરૂરી છે.
- (૯) પ્રવેશફોર્મ તા. ૨૦ માર્યથી સંસ્કારાના કાર્યાલયમાંથી ઉપલબ્ધ થઈ શકશે.
- (૧૦) પ્રવેશફોર્મ ટપાલ દ્વારા / રણક મેળવીને નિયત કરેલ તા. ૨૫-૪-૧૧ સુધીમાં ભરીને સંસ્કારાના કાર્યાલયમાં મોકલી આપણું.
- (૧૧) વિદ્યાર્થીએ તા. ૧-૫-૨૦૧૧ ના રવિવારે સવારે ૮-૦૦ વાગ્યે લેખિત કસોટી તેમજ મૌખિક ઈન્ટરવ્યુ માટે વાતી સાચે ઉપસ્થિત રહેણું.

સુજા વાતીઓને, પોતાના બાળકોને આ આચ્યોજનનો લાભ અપાવવા વિનંતી છે.

વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશ અંગેની માહિતી મેળવવા સંસ્કારાના કાર્યાલય/ગૃહુપતિશ્રીનો સંપર્ક સાધારણો.

ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟାନ

અનુક્રમણિકા

- (१) श्री सद्गुरुप्रसाद श्रीमद् राजचंद्रज्ञ ३

(२) योग द्वारा ज्वननो विकास पूज्यश्री आत्मानंदज्ञ ४

(३) रत्नत्रय श्री मणिभाई शाह ७

(४) नकारात्मक अभिगम ... डॉ. कुमारपाण देसाई १०

(५) श्री पद्मनंदि आचार्य .. प्रा. चंद्राबहेन पंचाली १५

(६) श्री आनन्दधन चोवीशी . श्री अशोकभाई शाह १८

(७) अपूर्व अवसर श्री वलभज ठीरज्ञ २२

(८) अनंतकाणना अंधारा श्री चंद्रहास त्रिवेदी २३

(९) ज्वननी सौथी दारुण अवस्था . श्री धूनी मांडलिया २५

(१०) चितन संकलन : श्री जशवंतलाल शाह.... २६

(११) आत्मभावना . संकलन : श्री वसंतभाई खंधार.... २८

(१२) दरेक पिताने सलाम संकलनः श्री शरदभाई तेलीवाणा २८
..... श्री शरदभाई जशवाणी

(१३) अहंकार का अभाव बा. ब्र. पवन जैन ३१
..... बा. ब्र. कमल जैन

(१४) बाणविभाग श्री भितेशभाई शाह.... ३३

(१५) Yuma Times ३५

(१६) समाज-संस्था दर्शन ३७

99 : 34

એપ્રિલ, ૨૦૧૧

અંક - ૪

શ્રીમદ બ્રહ્માણુંક આધ્યાત્મિક આધ્યાત્મિક

(શ્રી સત્શ્રત-સેવા-સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોબા - ૩૮૩ ૦૦૭ (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

ਫੋਨ : (੦੭੮) ੨੩੨੭ ੬੨੧੯/੪੮੩/੮੪

કેફસ. : (૦૭૯) ૨૩૨૭૬૧૪૨

srask@rediffmail.com

www.shrimad-koba.org

- :- પ્રેરક :-

-: સંપાદક :-

-: स्वत्वाधकारा :-

ડૉ. શ્રી શર્મિષ્ટાબેન એમ. સોનેજી
દ્રસ્તી, શ્રીમદ્ રાજયંત્ર
આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર, કોચિ.

:- પ્રકાશન સ્થળ :-
 શ્રીમદ્ રાજયંત્ર આધ્યાત્મિક
 સાધના કેન્દ્ર
 કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭
 ફોન : (૦૭૯) ૨૩૨૭ ૬૨૧૮
 ૨૩૨૭ ૬૪૮૩/૮
 ફેક્સ : (૦૭૯) ૨૩૨૭ ૬૧૪૨
 srask@rediffmail.com
 www.shrimad-koba.org

-: લખાજીમ શ્રેણી :-

ભારતમાં
ત્રિવાર્ષિક ટૃ. ૧૮૦
આજવન ટૃ. ૭૫૦
પરદેશમાં

By Air Mail

\$-60, £-35

આજીવન : Rs. 7000

£-1 10

By Sea Mail

આજવન : Rs. 3500

\$-85, £-60

લેખકો / ગ્રાહકો / વાચકોને

- ⇒ ‘દિવ્યધ્વનિ’ દર મહિને પ્રગટ થાય છે.
- ⇒ કોઈ પણ અંકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- ⇒ ગરા વર્ષથી ઓછી મુદ્દતનું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી.
- ⇒ એક/ડ્રાઇટ/એમ.ઓ. ‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર, કોબા’ના નામનો મોકલવો.
- ⇒ સહુ સ્વજનો-મિત્રો વધુમાં વધુ ગ્રાહકો નોંધાવીને સહયોગી બને તેવી વિનમ્ર અપેક્ષા છે.
- ⇒ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનો ગ્રાહક નંબર અને પૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું. ગ્રાહક નંબર સરનામાની ઉપર લખેલો હોય તે નોંધી રાખવા વિનંતી છે.
- ⇒ સરનામામાં ફેરફાર થાયાની જાણ તાત્કાલિક કરવા વિનંતી છે.
- ⇒ કોઈપણ લેખ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો કે કુમશઃ લેવો તેનો સંપાદક મંડળને સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે.
- ⇒ લેખકોનાં મંત્રયો સાથે સંપાદક મંડળનું સહમત હોવું આવશ્યક નથી.

: મુદ્રણસ્થાન :

ભગવતી ઑફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર ઑસ્ટેટ, બારડોલપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૪
ફોન : ૨૨૧૬ ૭૬૦૩

પ્રાર્થના

હે કરુણાનિધાન !

પંચમકાળની પ્રબળતા જ્યાં પળે પળે દણિમાં આવતી હોય, જરૂરપ્રધાન, દુષ્મકાળમાં મનુષ્યના મન કેવળ માયિક સંપત્તિની ઈચ્છા અને તૃષ્ણામાં જ લાગ્યા હોય, શુદ્ધ સત્ત માર્ગ કે ચૈતન્યનો મહિમા નહિવતું થતો જતો હોય એવા વિષમકાળમાં ચૈતન્યની શુદ્ધ જવલંત જ્યોતિ જળહળતી રાખીને કર્મપીડાથી પીડિત થતાં જગતના જીવોને અનંત દુઃખનું કારણ એવું ભિથ્યાત્વ અને મોહનું મારણ, પરમ કરુણા કરીને આપે આપ્યું છે. આપનો આ અનંત ઉપકાર ઉત્તરની સાપેક્ષતા રહિત છે. માટે હું નતમસ્તકે આપના ચરણમાં નભીભૂત થાઉં છું.

હે પ્રભુ !

આપે મોહને જીતીને મહામલ્લને જીતી લીધો અને ભવપાર થવાનો માર્ગ અમને આપતા ગયા. અહો ! બે અક્ષરનો મોહ છે, પણ એનું સામ્રાજ્ય ધર્શું વિશાળ છે, ચારે ગતિમાં એની આણ ચાલે છે. મોહને લઈને વિકલ્ય થાય છે, વિકલ્યને લઈને ભાવ થાય છે, ભાવથી શુભાશુભ પરિણામ થાય છે, શુભાશુભ પરિણામને લઈને રાગદ્રેષ થાય છે અને તે જ અનંત સંસારનું કારણ છે. આપની આજાથી એ મોહમલ્લને જીતવા માટે અમે કમર કસી છે. આપ અમારા પક્ષે રહેશે.

હે વીતરાગી પરમાત્મા !

સર્વ દુઃખનો આત્યંતિક અભાવ અને પરમ અવ્યાબાધ સુખની પ્રાપ્તિનું નામ જ મુક્તિ છે. આત્મદર્શન, આત્મજ્ઞાન અને આત્મસ્થિરતા એ ત્રણાની એકતા એ મુક્તિમાર્ગ છે. આપના જ્ઞાનમાં જ્ઞાકતાં તત્ત્વોની યથાર્થ પ્રતીતિ તે આત્મદર્શન છે. એ તત્ત્વોનો બોધ તે આત્મજ્ઞાન છે અને એ તત્ત્વોની ઉપાદેયતાનો અભ્યાસ એ આત્મચારિત્ર છે. આપની કૃપાથી આ વાત મને સમજાણી છે. હવે તેનો જીવનમાં પ્રયોગ કરવા માગું છું. આપ મને સહાય કરશોને ?

॥ ઓં શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ: ॥

શ્રી સદગુરપ્રસાદ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

ଓপଦେଶନୋଧ - ୧୦

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૦)), ૧૯૫૫

આ ભારતવર્ધની અધોગતિ
જૈનધર્મથી થઈ એમ મહીપતરામ
રૂપરામ કહેતા, લખતા. દશેક વરસ
પર અમદાવાદમાં મેળાપ થતાં તેમને
પૂછ્યું :-

પ્ર૦ - ભાઈ, જૈનધર્મ અહિંસા,
સત્ય, સંપ, દયા, સર્વ પ્રાણીહિત, પરમાર્થ,
પરોપકાર, ન્યાય, નીતિ, આરોગ્યપ્રદ આહારપાન,
નિર્બસનતા, ઉદ્ઘમ આદિનો બોધ કરે છે ?

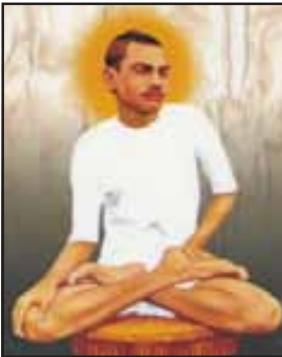
(મહીપતરામે ઉત્તર આપ્યો) મ૦ ૩૦ - હા.

પ્ર૦- ભાઈ, કેન્દ્રમ હિસા, અસત્ય, ચોરી,
કુસંપ, ઝૂરતા, સ્વાર્થપરાયણતા, અન્યાય, અનીતિ,
છળકપટ, વિરુદ્ધ આહારવિહાર, મોજશોખ,
વિષયલાલસા, આળસ, પ્રમાદ આદિનો નિષેધ કરે
છે ?

મ્યું ગ્રો - ડી.

પ્ર૦ - દેશની અધોગતિ શાથી થાય ? અહિંસા,
 સત્ય, સંપ, દયા, પરોપકાર, પરમાર્થ, સર્વ
 પ્રાણીહિત, ન્યાય, નીતિ, આરોગ્ય આપે અને રક્ષે
 એવાં શુદ્ધ સાદાં આહાર-પાન, નિર્વસનતા, ઉઘમ
 આદિથી કે તેથી વિપરીત એવાં હિંસા, અસત્ય,
 કુસંપ, ઝૂરતા, સ્વાર્થપદૃતા, છળકપટ, અન્યાય,
 અનીતિ, આરોગ્ય બગાડે અને શરીર-મનને અશક્ત
 કરે એવાં વિરુદ્ધ આહાર-વિહાર, વ્યસન,
 મોજશોખ, આળસપ્રમાદ આદિથી ?

મ૦ ૩૦ - બીજાંથી અર્થત્ત વિપરીત એવાં
હિંસા, અસત્ય, કુસંપ, પ્રમાણ આદિથી.

પ્ર૦ - ત્યારે દેશની ઉત્તુતિ એ
બીજાથી ઉલટાં એવાં અહિસા, સત્ય,
સંપ, નિર્વસનતા, ઉધમ આદિથી
થાય ?

૪૦ ૩૦ - ઈ.

પ્ર૦ - ત્યારે 'જૈન ધર્મ' દેશની અધોગતિ થાય એવો બોધ કરે છે કે ઉત્ત્રતિ થાય એવો ?

મ૦ ૩૦ - ભાઈ, હું કબૂલ કરું છું કે ‘જૈનધર્મ’ જેથી દેશની ઉત્ત્રતિ થાય એવાં સાધનોનો બોધ કરે છે. આવી સૂક્ષ્મતાથી વિવેકપૂર્વક મેં વિચાર કર્યો ન હતો. અમને તો નાનપણમાં પાદરીની શાળામાં શીખતાં સંસ્કાર થયેલા, તેથી વગર વિચારે અમે કહી દીધું, લખી માર્યું. મહીપતરામે સરળતાથી કબૂલ કર્યું. સત્યશોધનમાં સરળતાની જરૂર છે. સત્યનો મર્મ લેવા વિવેકપૂર્વક મર્મમાં ઉત્તરવું જોઈએ.

• • •

પત્રાક : ૩૩૧

મુંબઈ, માઝ, ૧૯૪૮

વીતરાગપણે. અત્યંત વિનયપણે પ્રણામ.

ભાંતિગતપણે સુખસ્વરૂપ ભાસે છે એવાં
આ સંસારી પ્રસંગ અને પ્રકારોમાં જ્યાં સુધી
જીવને વહાલપ વર્તે છે; ત્યાં સુધી જીવને પોતાનું
સ્વરૂપ ભાસવું અસંભવિત છે, અને સત્સંગનું
માહાત્મ્ય પણ તથારૂપપણે ભાસ્યમાન થવું
અસંભવિત છે. જ્યાં સુધી તે સંસારગત વહાલપ
અસંસારગત વહાલપને પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી
ખચીત કરી અપ્રમત્તપણે વારંવાર પુરુષાર્થનો
સ્વીકાર યોગ્ય છે. આ વાત ત્રણે કણને વિષે
અવિસંવાદ જાણી નિષ્કામપણે લખી છે.

યોગ દ્વારા જીવનનો વિકાસ

પરમ શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી

યોગ દ્વારા જીવનનો વિકાસ અને મુળભૂત ઉમદા માનવનું ઘડતર થાય છે. આત્માને પરમાત્મા સાથે જોડે તેનું નામ યોગ. યોગ અને અધ્યાત્મનો અર્થ સમાન છે. અધ્યાત્મ એટલે અધિ + આત્મા. આત્મામાં નિવાસ કરવો તેને અધ્યાત્મ કહે છે. બજે તાત્ત્વિક દસ્તિએ એક જ છે પરંતુ પ્રકૃતિમાં ફેર છે કારણ કે, પરમાત્મામાં એકતા કરવા માટે કોઈ જ્ઞાનમાર્ગ, કોઈ ભક્તિમાર્ગ, કોઈ યોગમાર્ગ, કોઈ અનાસક્ત કર્મનો માર્ગ લે છે.

પતंજલિષ્ઠ યોગની વ્યાખ્યા આપતા કહે
છે કે, ચિત્તવત્તિ નિરોધઃ યોગઃ ।

યોગ એટલે જીવનની સર્વાંગી સુસંવાદિતા. તમે ગમે તે કામ કરો પણ તમારું મન - ચિત્તવૃત્તિ પરમાત્મામાં લાગેલી રહેવી જોઈએ. દરેક દેહદેવળમાં વિરાજિત જે આત્મારામ છે તેની સાથે જેનો તાર જોડાઈ ગયો છે તેને યોગી કહેવામાં આવે છે. યોગ આપણા જીવનમાં એક-બે દિવસ માટે આદરવાનો નથી. પણ આપણા જીવનમાં તાણાવાણાની માફક વણાઈ જવો જોઈએ. આમ થાય તો જાણવું કે આપણા જીવનમાં પરમાત્મા - સદ્ગુરુદેવની કૃપા થઈ છે. યોગમય જીવન બનાવવા માટે મહાપુરુષોએ તેની પૂર્વભૂમિકારૂપે આપણા જીવનમાં પ્રથમ સત્તસંગ અને મૈત્રી આદિ ચાર ભાવનાઓને જીવનમાં ઉતારવા જણાવ્યું છે; જેથી આપણી હદ્યરૂપી ભૂમિ આ ઉત્તમ ભાવોથી પોચી બને; જેમાં યોગરૂપી બીજ અંકરિત થઈ

१५.

(૧) સત્સંગ : જે મનાા
આચાર અને વિચાર નિર્મળ છે એવા
ઉમદા, ખાનદાન અને પવિત્ર પુરુષોનો
સમાગમ કરવો તેને ભગવાન સત્સંગ
કહે છે.

શ્રી શંકરાચાર્યજી સત્સંગ માટે કહે છે કે,
સત્સંગત્વે નિઃસંગત્વં, નિઃસંગત્વે નિર્મોહન્ત્વં ।
નિર્મોહત્વે નિશ્ચલ ચિત્તં, નિશ્ચલ ચિત્તે જીવન મક્તિઃ॥

મોક્ષ સુધી લઈ જાય તેનું નામ સત્સંગ.
 ભક્તકવિ શ્રી તુલસીદાસજી સત્સંગનું માહાત્મ્ય
 દર્શાવતા કહે છે કે,
 “એક ઘડી આધી ઘડી, આધી મેં પુનિ આધ,
 તુલસી સંગત સાધુ કી, કટે કોટિ અપરાધ.”

(૨) મૈત્રીભાવ : સર્વ જીવ-મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, કીટ, પતંગ, વૃક્ષ પ્રત્યે મૈત્રીભાવ રાખવો. જેવો હું આત્મા છું તેમ દરેક જીવ પણ આત્મા છે એવો ભાવ રાખવો.

(૩) ગુણપ્રમોદ : આ કળિયુગમાં ભગવાન પ્રત્યક્ષ રૂપે નથી. શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય જેવા યોગીશ્વરો હ્યાત નથી. માટે આપણને અત્યારે જ્યાં ગુણવાન મનુષ્યો જોવા મળે તો તેમના ગુણોને જોઈને પ્રસન્ન થવું, તેમના ગુણોની અનુમોદના કરવી તથા તેમના ગણોને ગ્રહણ કરવાં.

(૪) કરુણા : અત્યારે આપણને જેટલી સુવિધા મળી છે તેટલી સુવિધા દરેકને મળતી નથી. આપણા દેશમાં ઘણા લોકોને એક ટંક ખાવાનું

તथા શરીર પર પૂરતાં કપડાં મળવા પણ મુશ્કેલ છે. માટે જે પાયારૂપી જરૂરિયાત - રોટી, કપડાં, મકાન, શિક્ષણ, સંસ્કાર જે આપણાને મળ્યા છે તે દરેકને મળે તેવી ભાવના ભાવવી તથા દીન-દુઃખી ઉપર કરુણા લાવી તેમની યથાયોગ્ય તનથી, મનથી, ધનથી, જ્ઞાનથી એમ અલગ-અલગ રીતે નિરંતર મદદ કરવી. દુઃખી માણસોને જોઈને આપણું હદય રડવું જોઈએ અને તેમના આંસુ લુછવા આપણે પ્રયત્ન પણ કરવો જોઈએ.

(૫) માધ્યસ્થ ભાવના : દુનિયામાં સારા કાર્યો થોડા માણસો જ કરે છે. મોટા ભાગના લોકો વિષસંતોષી હોય છે. આવા લોકો સારું કામ કરનાર લોકોને ભગતડા, વેદિયા, પાગલ કહે છે. તો પણ આપણે ઉરવું નહિ અને સારી પ્રવૃત્તિ છોડવી નહિ તથા તેમના પ્રત્યે દેખભાવ ન લાવતાં મધ્યસ્થ રહેવું.

આમ, યોગમય જીવન બનાવવા માટે સત્તસંગ તથા મૈત્રી આદિ ચાર ભાવના તે શ્રેષ્ઠ સાધન રૂપ છે. જેના જીવનમાં આટલી વસ્તુ હશે તે જ આગળ યમ, નિયમ વગેરેને ધારણ કરી શકશે.

યમ અને નિયમ : યમ અને નિયમને
તોડવાવાળું હાનિકારક મન જો યોગ્ય રસ્તે વાળી
દઈએ તો તે ઘણું લાભદાયક નીવડે છે. અર્વાચીન
મનોવિજ્ઞાનનો નિયમ એમ શિખવાટે છે કે કોઈ
વસ્તુનો સીધો નિષેધ કરવો નહિ. સીધો નિષેધ
કરવાથી તેનું પરિણામ અવળું આવે છે. માટે દરેક
વસ્તુને હકારાત્મક રીતે લેવી.

કોઈપણ સારું કામ કરવાની પ્રતિશા આજીવન માટે લેવી તેને યથ કહે છે.

આપણામાં હજુ આજીવન કોઈ કાર્ય

કરવાની શક્તિ પ્રગટી ન હોય તો ‘અમુક સમય
માટે હું આમ કરીશ’ તેવી પ્રતિજ્ઞાને નિયમ કહે
છે. ઉપાધ્યાય યશોવિજ્યજી મહારાજની ‘આઠ
દષ્ટિની સજ્જાય’ તથા મહર્ષિ પતંજલિના યોગ
દર્શનમાં યોગના આઠ અંગોનું વર્ણન આવે છે.

યમના પાંચ પ્રકાર :

“અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય અસંગતા;
જાવત જીવ પ્રતો પાંચ, યમ આ યોગી ભાષતા.”

नियमना पांच प्रकार :

“શૌચ, સંતોષ ને તપ, સ્વાધ્યાય, દેવની સમૃતિ,
નિયમ પંચ જાળો આ, કરડા આસન સ્થિતિ.”

[૧] અહિંસા : મન, વચન અને કાયાથી કોઈ જીવને નુકસાન થાય તેવું કરવું નહિ તથા કોઈનું ખરાબ થાય તેવું ચિંતવવું નહિ. ટૂંકમાં અહિંસા એટલે સારી રીતે જીવો, દૃઢી રીતે જીવો.

રૂડી રીતે એટલે બીજાઓ પણ સારી રીતે
જવી શકે તેવી રીતે જવવું તે અહિસાનું
વિધ્યાત્મક સ્વરૂપ છે.

પરમાર્થ અહિંસા : પોતાના આત્મામાં
અજ્ઞાનભાવ, રાગભાવ કે દ્રેષ્ટભાવ ન કરવાં તેને
ભાવ અહિંસા કે પરમાર્થ અહિંસા કહેવાય.
અહિંસાનું પ્રાયોગિક સ્વરૂપ દર્શાવીતાં ભક્ત કવિ
શ્રી નરસિંહ મહેતા કહે છે કે,
સકળલોકમાં સહૃદ્દુને વંદે, નિંદા ન કરે કેની રે,
વાચ કાજ મન નિશ્ચલ રાખે. ધન ધન જનની તેની રે.

સર્વ જીવ મારા જેવાં જ છે માટે કોઈની
નિંદા કરવી નહીં. પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્
રાજયંત્રજ્ઞએ પણ કહ્યું છે કે,

“રે ! આત્મ તારો ! આત્મ તારો ! શીધ એને ઓળખો, સર્વાત્મમાં સમદાચિ ધો આ વચનને હદયે લખો.”

જે અહિસા પાળવાથી મહાપુરુષો ઉત્તમપદને પામ્યા તે અહિસા પાળવી સહેલી નથી પણ ખાંડાની ધાર પર ચાલવા જેવી છે. માટે બને તેટલું અહિસાનું ભૂમિકા અનુસાર પાલન કરવું.

[૨] સત્ય : સત્ય બે પ્રકારના છે (૧) વ્યવહાર સત્ય (૨) પરમાર્થ સત્ય.

વ્યવહાર સત્ય : આ દુનિયામાં જેવી વસ્તુ જે સ્થળો, જે સમયે જોઈ હોય તે અનુસાર કહેવું તે વ્યવહાર સત્ય છે. દા.ત. ભગવાન બાહુભલિની પ્રતિમા પૃથ્વીની છે તે વ્યવહાર સત્ય છે.

પરમાર્થ સત્ય : એક શુદ્ધાત્મા સિવાય આ દુનિયામાં મારું કાંઈ નથી, એવું અંતરમાં સત્તસંગ દ્વારા જ્ઞાનીને માનવું અને તે પ્રમાણે જીવન જીવવું તે પરમાર્થ સત્ય છે.

[૩] અચૌર્ય : કોઈની માલિકીની વસ્તુ માલિકને પૂછ્યા વગર લેવી નહિ, વાપરવી નહિ તેને અચૌર્ય કહેવાય.

[૪] બ્રહ્મચર્ય : બ્રહ્મચર્યમાં બે શ્રેષ્ઠીઓ છે :

(૧) ગૃહસ્થશ્રેષ્ઠી, (૨) મુનિ મહારાજની શ્રેષ્ઠી

ગૃહસ્થશ્રેષ્ઠી : સમાજ અને અભિનાની સાક્ષીએ ધારણ કરેલી ધર્મપત્નીમાં સંતુષ્ટ રહેવું તેનું નામ સ્વદારા સંતોષપ્રત. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ કહ્યું છે કે,

“નીરખીને નવયૌવના, લેશ ન વિષયનિદાનઃ, ગણે કાળની પૂતળી, તે ભગવાન સમાન.”

“પાત્ર વિના વસ્તુ ન રહે, પાત્રે આત્મિક જ્ઞાન; પાત્ર થવા સેવો સદા, બ્રહ્મચર્ય મતિમાન.”

મુનિશ્રેષ્ઠી : મુનિને આજીવન બ્રહ્મચર્યપ્રત હોય છે.

આત્મામાં સ્થિર થઈ જવું તેનું નામ નિશ્ચય બ્રહ્મચર્ય.

[૫] અસંગતા (અપરિગ્રહ) : ખપ પૂરતી જરૂરિયાત રાખવી. પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ કહે છે કે ખૂબ ઈચ્છા વધારો અને વસ્તુઓ વસાવો. પરંતુ આપણી સંસ્કૃતિ કહે છે કે જરૂરિયાત સિવાયની વસ્તુઓ રાખવી નહિ. આ દુનિયાના પદાર્થોનો હું માલિક છું એમ માનવું તે પરિગ્રહ છે.

“મૂર્ખ (આસક્તિ) તે પરિગ્રહ છે.”

સ્ત્રી, પુત્ર, બંગલા, મોટર વગેરે વ્યવહારથી તારા કહેવાય પણ પરમાર્થથી તારા આત્મા સિવાય પરમાણુ માત્ર પણ તારું નથી. માટે સંતોષની વૃદ્ધિ કરી નિર્લોભતા વધારવી; જેથી સાચા વૈષ્ણવજન બની શકાય. ગાંધીજીએ ટ્રસ્ટીશીપનો સિદ્ધાંત આપ્યો છે કે આપણે મોટર, બંગલા વગેરે સંપત્તિના ટ્રસ્ટી બનવું, તેના માલિક બનવું નહિ.

પરિગ્રહપરિમાણ એટલે કે પરિગ્રહને મર્યાદિત કરવો, વધારે ઉપાધિ રાખવી નહિ.

આમ, આપણા જીવનનો યોગમય, પરમાત્મામય બનાવવું હોય તો પ્રથમ આપણી હદયરૂપી ભૂમિને ચાર ભાવનાઓ વડે ખેડીને કોમળ (પોચી) બનાવવી તથા તેમાં અણાંગયોગના પ્રથમ પગથિયારૂપ યમ, નિયમરૂપ બીજ વાવીને તેમાં અહિસા, સત્ય, અચૌર્ય રૂપી ખાતર નાખીને બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહરૂપ પાણી સિંચવાથી કુમે કરીને તેમાં સમાધિરૂપી ફળની પ્રાપ્તિ થશે.

॥ ઊં શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

એક ભવના થોડા સુખ માટે અનંત ભવનું અનંત દુઃખ નહીં વધારવાનો પ્રયત્ન સત્પુરુષો કરે છે. - શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

રત્નત્રય

સમ્યગુદર્શન
(ક્રમાંક - ૧૧)

મહિમાઈ જ. શાહ

(ગતાંકથી ચાલુ)

રત્નત્રય એટલે સમ્યગુદર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર રૂપી ત્રણ રત્નો. એની પ્રાપ્તિ થતાં મોક્ષમાર્ગ ખુલ્લી જાય છે. આ ત્રણ વિષે ટૂંકમાં જોઈએ તો -

હું આત્મા છું, આ શરીર તે હું નથી. મને મળતાં સુખ-દુઃખ એ મારા પોતાનાં કર્માનું જ ફળ છે, બીજા તો નિમિત્ત માત્ર છે. આવી શ્રદ્ધા થવી તેનું નામ સમ્યગુદર્શન.

તો આવા કર્મો શી રીતે બંધાય છે, એ બંધતાં શી રીતે અટકાવવાં અને બાંધેલાં કર્મોમાંથી શી રીતે મુક્ત થવાય, એ બધું જ્ઞાણવું તેનું નામ સમ્યક્જ્ઞાન. અને આ જ્ઞાણા પછી કર્મોમાંથી છૂટવા માટે યથાર્થ આચરણ કરવું તેનું નામ સમ્યક્ ચારિત્ર.

આપણે સમ્યગુદર્શનની વિચારણા શરૂ કરી છે. છેલ્લે પૂ. યશોવિજયજી મહોપાધ્યાય દ્વારા લિખિત સમકિતના સરસઠ બોલ પૈકી નીચેના બોલની વિચારણા પૂરી કરી છે :

(૧) ચાર પ્રકારની શ્રદ્ધા, (૨) ત્રણ લિંગ, (૩) દશ પ્રકારના વિનય, (૪) સમકિતના પાંચ દૂષણો, (૫) આઠ પ્રકારના પ્રભાવક.

હવે સમ્યક્દિતનાં પાંચ ભૂષણો વિષે કહે છે. ભૂષણો એટલે શોભા. એ હોય તો જ સમ્યક્દિત શોભે. તે આ પ્રમાણે છે :

(૧) પહેલું ભૂષણ છે 'કુશળ' અર્થાત્ દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની પૂજા વગેરે ધાર્મિક કિયાઓ અને તે માટે જરૂરી પચ્ચખાણા, ઉપવાસ, વગેરે કરે તેને 'કુશળ' નામનું ભૂષણ કહે છે. આમ કરવાથી એ દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુને યથાર્થ જાણવામાં વધારે રસ લે છે.

(૨) બીજું ભૂષણ છે તીર્થસેવા : તીર્થ સેવા એટલે તીર્થરૂપી મુનિવરો - એમનો સંઘ અને સ્થાપિત મૂર્તિઓ વગેરે જે તીર્થરૂપી છે તેની વંદના, પૂજા, વગેરે કરવાં. આમ કરવાથી આ તીર્થોનો મહિમા શ્રાવકના મનમાં દઢ થાય છે - પૂજ્યભાવ પ્રગટે છે.

(૩) ત્રીજું ભૂષણ છે ભક્તિ : એટલે કે દેવ-ગુરુ-ધર્મની યથાર્થ અને રોજ ભક્તિ કરવી તે. તેનાથી તેમના તરફનો પૂજ્યભાવ ટકી રહે છે અને એમનાં કહેલાં વચ્ચેનો ઉપર શ્રદ્ધા વધે છે.

(૪) સ્થિરતા : રાજા કે બીજા કોઈ હોડેદારો તરફથી દબાણ આવે તો પણ વીતરાગી દેવ-ગુરુ-ધર્મમાંથી ચલિત ન થવું તે આ ભૂષણ છે.

(૫) પ્રભાવના : જૈનશાસન, સત્ત દેવ-ગુરુ-ધર્મનો મહિમા વધે એવા કાર્યક્રમો, વરધોડા, સંમેલનો વગેરેથી ધર્મની પ્રભાવના વધે છે. એટલે સમ્યક્દિષિમાં આ ભૂષણ હોય છે.

હવે સમ્યક્દિષિનાં પાંચ લક્ષ્ણો વિષે કહે છે. આ પાંચ લક્ષ્ણો વિષે આ લેખમાળાના ક્રમાંક-૨ માં વર્ણન આવી ગયું છે જે આ પ્રમાણે છે :

- (૧) શમ, (૨) સંવેગ, (૩) નિર્વેદ, (૪) આસ્થા અને (૫) અનુકંપા. અહીં આ બોલમાં એજ લક્ષણો છે - કમ કોઈ જગ્યાએ ફેરવ્યો છે અથવા નામમાં થોડો ફેરફાર કર્યો છે. લક્ષણો તો એ જ છે. એનું ટૂંકમાં ફરીથી વર્ણન જોઈ લઈએ.
- (૧) ઉપશમ : કષાયોને બને તેટલા ઓછાં કરવાં, આપણું અહિત કરનારા પ્રત્યે પણ દ્વેષ ન જાગે અને ગમે તેવા સંજોગો આવે તો પણ મારી સમતા ટકી રહે તેનું નામ ઉપશમ અથવા શમ.
- (૨) સંવેગ : સ્વર્ગના કે મનુષ્યભવના કોઈપણ સુખ કરતાં મોક્ષનું સુખ જ શૈછ છે - મોક્ષમાં આત્મા નિરંતર અવ્યાબાધ, અતીન્દ્રિય સુખનો અનુભવ કરે છે અને એ આનંદ પ્રત્યેક ક્ષણે નવો નવો જ લાગે છે એટલે મોક્ષ સિવાય બીજે ક્યાંય સુખ નથી એમ માનવું એ સંવેગ.
- (૩) નિર્વેદ : ધર્મ એ જ સંસારમાંથી તારનાર છે, સંસારમાં ક્યારેય સાચું સુખ મળી શકતું નથી. એટલે સંસારમાંથી છૂટવાની આશા રાખવી અને એવો જ પ્રયત્ન કરવો તે આ નિર્વેદ લક્ષણ છે.
- (૪) અનુકંપા : ધર્મ રહિત દુઃખી જીવોની દ્યા કરવી, એનું દુઃખ દૂર થાય અને ધર્મ વગેરે એ પામે તેવો પ્રયત્ન કરવો તે અનુકંપા કહેવાય છે.
- (૫) આસ્થિકતા-આસ્થા : જિનેશ્વર ભગવાને કહેલી વાતો ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી એ પ્રમાણે વર્તન કરવું - એમ કરે તો જ જીવનો ઉદ્ધાર થાય એમ સમ્યક્દદિષ્ટ જીવ વિચારે છે.
- હવે છ પ્રકારની જગ્યા વિષે કહે છે -

પરધર્માઓના દેવ-ગુરુ વગેરેને વંદન, નમન, દાન વગેરે ન આપવું તે જગ્યા કહેવાય છે. તે ન પાળવાથી જૈનધર્મનું મહાત્વ ઘટે છે અને બીજાઓને જૈનધર્મ કંઈ મહાન લાગતો નથી. આ જગ્યાના છ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે :

- (૧) વંદન : બે હાથ જોડીને પરધર્માઓના દેવ-ગુરુ વગેરેને વંદન કરવાં તે.
- (૨) નમન : મસ્તક નમાવીને પરધર્મા દેવગુરુને પગે લાગવું તે નમન. એ પણ કરવા યોગ્ય નથી.
- (૩) દાન : પરધર્મા દેવ-ગુરુને માન-સન્માન આપવું, ભક્તિ વગેરે કરીને આહાર-વસ્ત્ર, વગેરે કોઈ વસ્તુનું દાન કરવું તે પણ ઈઝ નથી તેમ આ જગ્યા દ્વારા સમજવું.
- (૪) અનુપદાન : ભક્તિભાવથી ઉપર કહું તેવું દાન વારંવાર કરવું તે અનુપદાન કહેવાય છે. તે દ્વારા જૈનધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધા ઉગી જાય છે.
- (૫) આલાપ : બોલાયા સિવાય બોલવું, આદર-સત્કાર વગેરે કરવો તે આ જગ્યા છે.
- (૬) સંલાપ : પરધર્માઓની સાથે વારંવાર બોલવું, ચર્ચા કરવી વગેરે પણ કરવા યોગ્ય નથી. તે સંલાપ જગ્યા છે. આ બધી જગ્યાનું યથાયોગ્ય પાલન થાય તો સ્વધર્મ ઉપરની આપણી અને અન્યની શ્રદ્ધા પાકી થાય.
- હવે છ પ્રકારના આગાર વિષે કહે છે. આગાર એટલે પરધર્મા દેવ-ગુરુ પ્રત્યે ભક્તિભાવ ન હોવા છતાં રાજાના કે બીજા કોઈના દબાણને લીધે શ્રદ્ધા કે ઈચ્છા ન હોવા છતાં તે બાધ્યથી કરવું પડે તેને આગાર કહે છે. તે છ પ્રકારે આ પ્રમાણે છે :

(૧) રાજાભિયોગ : નગરના, પ્રાંતના કે દેશના રાજાની આજી મુજબ અન્ય ધર્મી દેવ-ગુરુને વંદન-નમન-પૂજા વગેરે કરવાં પડે તે આ યોગ છે. આ કિયા કરવા છતાં સાચા ધર્મને અંદરના ભાવમાં કંઈ ફેર પડતો નથી.

(૨) ગણાભિયોગ : ગણ એટલે લોકોનો સમૂહ, લોકોનું ટોળું વગેરે. ઘણી વખત આવા ટોળાને વશ થઈ આપણી ઈચ્છા વિરુદ્ધ પરધમનીને વંદન-નમન વગેરે કરવાં પડે તે આ આગાર.

(૩) બલાભિયોગ : ચોર, લુંટારા, ધાડપાડુ, શત્રુ
વગેરેના દભાણથી આપણી ઈચ્છા-શ્રદ્ધા
વિરુદ્ધ અન્ય ધર્મી દેવ-ગુરુને વંદન-નમન
વગેરે કરવાં પડે તે એ આગાર.

(૪) દેવાભિયોગ : કુળદેવ કે દેવી, અથવા અન્ય દેવ-દેવીના દ્વારાથી અન્ય ધર્મા દેવ-ગુરુને વંદન-નમન-પૂજા વગેરે કરવાં પડે તે આ આગાર છે. સમ્યક્કદિષ્ટ જીવ મનથી તો શુદ્ધ જ હોય છે અને વીતરાગ દેવ ઉપર જ તેને શ્રદ્ધા હોય છે.

(૫) ગુરુઅભિયોગ : આપણાથી વડીલ હોય તેવા

માતા-પિતા અથવા દાદા-દાડી, ભાઈ
વગેરેના દબાણથી એ જેમની પૂજા કરતા
હોય તેમને વંદન-નમન-પૂજા આપણે કરવાં
પડે - તે દબાણ હેઠળ છે - અંતરથી નથી.
આને ગુરુ અભિયોગ કહે છે.

(૬) વૃત્તિહુર્બંધ : પોતાનો ધંધો-રોજગાર બરોબર
 ન ચાલતો હોય અથવા એમાં નુકસાન થવાથી
 જીવનનિર્વાહ કરવો પણ મુશ્કેલ થઈ ગયો
 હોય કે ભયંકર જંગલ વગેરેમાં અટવાઈ
 પડ્યા હોઈએ ત્યારે અન્ય ધર્મા દેવ-ગુરુને
 નમન-વંદન વગેરે કરવાં પડે તે પણ આ
 આગાર. એમ કરવાની અંતરથી તો ઈચ્છા
 નથી પણ બાધ્ય સંજોગોને વશ થઈને આ
 કરવું પડે છે.

આમ, આગાર પોતાની અંતરની ઈચ્છા વિરુદ્ધ દબાણને કે સંજોગોને વશ થઈને કરવાં પડે છે.

હવે આગળના બોલ વિષે આવતા અંકમાં
વિચારીશું. અસ્તુ.

(કુમણાઃ)

વિનાયોપાસના

- પૂજ્યશ્રી લઘુરાજસ્વામીજી

આજ્ઞા ઉપાસવાનું ફળ : “ત્રાણ લોકનું તત્ત્વ અને ત્રાણ લોકનું કલ્યવૃક્ષ તે તો સાક્ષાત્તુ સજીવન મૂર્તિ સહજાત્મસ્વરૂપ પામેલ એવા સદ્ગુરુના ચરણકમળ છે અને તે ચરણકમળની સેવા જેને પ્રાપ્ત થઈ એટલે જેનો આત્મા સરળતાથી તે સદ્ગુરુની આજ્ઞા ઉપસે છે તેને તો ત્રણેય લોકનું તત્ત્વ અને ત્રાણ લોકનું કલ્યવૃક્ષ પ્રાપ્ત થઈ ચૂક્યું છે અને અનાદિકાળથી યાચકપણું હતું તે મટી અયાચકપણું પ્રાપ્ત થયું છે.”

આજા કેવી રીતે ઉપાસવી ? “અંતર આત્માથી પરમાત્માને ભજાય છે. માટે અંતરથી (અંતર-આત્મા થઈ પરમાત્મામાં જેને દદ સત્ય શ્રદ્ધા છે તે અંતર આત્મા છે) દદ શ્રદ્ધા રાખીને આજા ઉપાસવી..”

સંકલન : રીટાબેન મહેતા (કોબા)

નકારાત્મક અભિગમ

પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાણ દેસાઈ

આજના માનવીનો મહાપ્રશ્ન એ છે કે જીવન અત્યંત ‘બિજી’ હોવા છતાં જીવ્યાનો કેમ કોઈ સંતોષ નથી ? અનેક બાબતોમાં સમય ગાળે છે, પરંતુ એની પાસે સાર્થક જીવનનો આનંદ નથી. જીવનમાં કઈ કઈ બાબતોમાં આપણે સમયને વ્યર્થ રીતે ગાળીએ છીએ એ જાણી લઈએ. એ ટેવો, આદતો અને બાબતો વિશે જાણીએ તો જ યોગ્ય રીતે સમય કઈ રીતે પસાર કરી શકીએ, એ નક્કી કરી શકાય.

એક મોટી આદત છે ફરિયાદ કરવાની. કોણ જાણો કેમ, પણ માણસને ફરી ફરી ફરિયાદ કરવાનું મન થતું હોય છે. અંગત જીવનથી માંડીને વૈશ્વિક ઘટનાઓ સુધી એની ફરિયાદનું ક્ષેત્ર વિસ્તરેલું હોય છે. એ ફરિયાદ માત્ર આજની ઘટનાઓ પૂરતી જ સીમિત હોતી નથી, પરંતુ ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ અને ભવિષ્યકાળ - એ ત્રણેય કાળને અનુસરીને ફરિયાદ થતી હોય છે. એકાદ દિવસ સમય કાઢીને એ જોવા જેવું છે કે દિવસ દરમિયાન આપણો કેટલી અને કેવી ફરિયાદ કરીએ છીએ. ફરિયાદના સ્વરૂપ વિશે પણ વિચાર કરવા જેવો છે. જે વસ્તુ ન હોય તેની તો ફરિયાદ થાય, પરંતુ જે વસ્તુ હોય એને વિશે પણ એવી ફરિયાદ થતી હોય છે કે એનાથી ચિદ્યાતી વસ્તુ નથી, તેનો અભાવ ખૂંચે છે.

માણસના મનમાં ફરિયાદનાં કેટલાંક સ્થાનો નિશ્ચિયત થઈ જાય છે. તમારી વાતચીતમાં કોઈ કંપની, સંસ્થા કે વ્યક્તિનો ઉલ્લેખ આવે તો અન્ય

વ્યક્તિ તરત એ વિશે ફરિયાદ કરવા લાગશે. એ કહેશે કે એ કંપનીમાં ક્યાં ઠેકાણું છે, એ સંસ્થામાં તો ગેરવ્યવસ્થા છે અને એ વ્યક્તિ વાંકદેખું છે અને સુધરવાની જરૂર છે.

ભૂતકાળમાં માલિકે દુર્વર્તન કર્યું હતું એની ફરિયાદ કર્મચારી રોજેરોજ સતત કરતો હોય છે અને સહકર્મચારી ઉપરાંત સહુ કોઈ ઓળખીતાને પણ એ ફરિયાદ કરતો હોય છે કે નસીબ કેવું વાંકું કે આવા માલિક મળ્યા !

પત્નીમાં આવડત નથી, છોકરાઓ ભણતા નથી કે ટ્રાફિકમાં કોઈ વ્યવસ્થા નથી, એવી ફરિયાદ કરનારા લોકો તમને ઠેર ઠેર જોવા મળશે. કૌટુંબિક ફરિયાદો તો સતત સાંભળવા મળતી હોય છે. સ્ત્રી ફરિયાદ કરે કે ‘એના પતિને સંસાર-વ્યવહારની કોઈ સૂજ નથી’ તો એ ફરિયાદ એના પતિને કહેવાની સાથોસાથ પડોશીઓ, બહેનપણીઓ અને કુટુંબીજનો સહુ કોઈને કહી આવશે. અથવા તો ‘આવી એદી સ્ત્રી સાથે માંડ માંડ સંસાર નિભાવું છું’ એમ કહેનાર પતિ એ સ્ત્રી વિશે ફરિયાદ કરવાની સાથોસાથ પોતાના અહંકારને પોષતો હોય છે. વર્ષોથી શહેરમાં રહેતા હોય છતાં ‘અહીં ગામડાંની ચોખ્યી હવા મળતી નથી’ એવી રોજેરોજ ફરિયાદ કરનારા જોવા મળે છે, તો કેટલાક ફરિયાદ કરતા હોય છે કે ‘આ ભારત જેવા દેશમાં જન્મ્યા એટલે આ બધું ભોગવવું પડે છે. અમેરિકામાં જન્મ્યા હોત તો કેટલું સારું હોત !’

વ્યક્તિની ફરિયાદ એની પ્રકૃતિનો પરિચય

આપે છે. એની પાછળ દુઃખનું ગાણું ગાવાની વૃત્તિ કે અહમૃતપ્રાપ્તિ હોય છે. કેટલાકને તો ફરિયાદ કર્યા વિના ચેન પડતું નથી.

એક માણસે વીલા મોઢે ફરિયાદ કરી, “આજે તો ભીડાનું શાક ખાવું પડયું.”

એના પરિચિત સ્વજને કહ્યું, “પત્નીને કહી દેવું હતું ને, ભીડાને બદલે બીજું શાક બનાવે.”

“હું તો કુંવારો છું.”

“તો પછી રસોઈયાને તાકીદ કરી દેવી હતી ને.”

“ના. મારે ત્યાં રસોઈયો નથી.”

“તો કોણ રસોઈ બનાવે છે ?”

“હું પોતે.”

“તો તો તમારે જ ભીડાને બદલે બીજું શાક બનાવવું હતું ને.”

“ના, ના. મને ફરિયાદ કરવાની મજા આવે છે !”

આમ, ઘણી વ્યક્તિને ફરિયાદ કરવાનો આનંદ આવતો હોય છે. કોઈ બાબત વિશે બડબડાટ કરવાનું ગમતું હોય છે. આવી ફરિયાદમાં ઘણા લોકો ઘણા સમય ગાળતા હોય છે. ‘વહુ આજ્ઞાપાલક નથી’ એમ કહેતી સાસુ ફરિયાદની સાથે કેટલાય પ્રસંગો ટાંકતી હોય છે. ‘આ હોસ્પિટલમાં યોગ્ય સારવાર અપાતી નથી’ એવી વાત કરતાં હોસ્પિટલમાં પૂર્વે દાખલ થયેલા પોતાના સ્વજનોના અનુભવોને લંબાણથી વર્ણવતા હોય છે. આમ, ફરિયાદને શાણગાર સજાવવાની પડા મજા આવે છે. એને દાખલા-દલીલથી પુષ્ટ કરીને દૃષ્ટાંતો સાથે પ્રભાવશાળી બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે.

કેટલીક વ્યક્તિના સ્વભાવનું મુખ્ય અંગ જ ફરિયાદ હોય છે. તમે એમને મળો એટલે ફરિયાદથી જ ‘શ્રી ગણોશાય નમઃ’ થાય. ઘડા સમયે મળો તો ફરિયાદ કરે, ‘તમે તો ઈદનો ચાંદ બની ગયા છો’ અને વારંવાર મળો તો ફરિયાદ કરે, ‘હમણાં બહુ મળવાનું થાય છે, વચ્ચે થોડો ગાળો રાખો તો સારું.’ કોઈનું સુખ કે સિદ્ધિ પણ એની ફરિયાદનું કારણ બને છે. સારી એવી ધનપ્રાપ્તિ કરનારને કહે કે ‘હમણાં તમે ઘણાને ખંખેરી લીધા હશે.’

આવી વ્યક્તિ એ જાણતી નથી કે ફરિયાદ એ એની પ્રકૃતિ બની ગઈ છે અને તેથી એના જીવનમાં વધુ ને વધુ નકારાત્મકતા આવી ગઈ છે. કહે છે કે આવી નકારાત્મકતા એ શેતાનના ઘરમાં પ્રવેશવાનો દરવાજો છે.

એ રોજ જૂના થયેલા ઘરની ફરિયાદ કરે છે, તોઝાની થઈ ગયેલા બાળકની ફરિયાદ કરે છે, તિરસ્કાર કરતા સમાજની ફરિયાદ કરે છે. હકીકતમાં એઝો આવી ફરિયાદ છોડી દેવી જોઈએ, કારણ કે એ ઘર કે સમાજને બદલી શકે તેમ નથી. ભરેભર તો એઝો પોતે બદલાવાની જરૂર છે. જો એ બદલાશો, તો પછી આવી ફરિયાદ કરવાની કોઈ પરિસ્થિતિ નહીં રહે. ભારતના મહાન વડાપ્રધાન લાલબહાદુર શાસ્ત્રી ગરીબી અને અભાવો વચ્ચે જીવ્યા હતા, પણ ક્યારેય એમની જ્ઞાન પર કોઈ ફરિયાદ આવી નહોતી.

ફરિયાદની વર્થતાનો સૌથી મોટો પુરાવો એ છે કે એનાથી તમે જેને વિશે ફરિયાદ કરો છો એમાં કોઈ પરિવર્તન આવતું નથી અને તમારે માટે સમય વેરફેર સિવાય બીજું કશું બનતું નથી. કેટલીક ફરિયાદો એવી છે કે જ્યાં તમારું કશું ચાલવાનું

નથી. ઉનાળો આવ્યો એટલે ‘ગરમી બહુ વધતી જાય છે’ એવી ફરિયાદ સર્વત્ર સાંભળવા મળશે. વળી, આ ફરિયાદ જુદાં જુદાં રૂપે પ્રગટ થતી હોય છે. કોઈ ફરિયાદ કરશે કે પૃથ્વી પર માણસોનાં પાપ વધ્યાં છે એટલે ઝતુઓ રૂઠી ગઈ છે. કોઈ કહેશે કે જુઓને ! આ જ્લોબલ વોર્મિંગ દુનિયાની હાલત કેવી કરી નાખી છે, તો કોઈ ફરિયાદ કરશે કે આ આમ એકાએક ગરમી શરૂ થઈ ગઈ અને ફૂલર, ઝીજ કે એરકન્ડિશન્ડ તો રિપેર કરાવવાનું બાકી છે.

આવે સમયે સાચી દૃષ્ટિની જરૂર છે અને તે એ કે માણસે વિચારવું જોઈએ કે ‘હવે ગરમી શરૂ થઈ છે પણ મારી તબિયતને કોઈ વાંધો આવ્યો નથી. ઝતુના પલટાએ મારા શરીર પર કોઈ વિપરીત અસર કરી નથી, તે સારું થયું.’ હવાઈ મુસાફરી કરનારાઓ સતત એ ફરિયાદ કરશે કે ભારતીય વિમાની સેવા સાવ અનિયમિત બની ગઈ છે. મુંબઈ કે કોલકાતામાં રહેનારાઓને આજથી પંદર વર્ષ પહેલાં, દસ વર્ષ પહેલાં, પાંચ વર્ષ પહેલાં અને આજે તમે એમ જ કહેતા સાંભળશો કે ‘આ ટ્રાફિક-જામથી તો તોબા’. આવે વખતે વ્યક્તિને એમ નથી લાગતું કે એની પાસે સ્કૂટર કે કાર તો છે, બીજાને પગપાળા જવું પડે છે.

મોટાભાગની વ્યક્તિઓ પોતાની પાસે જેનો અભાવ છે, એની ફરિયાદ કરે છે. કેટલાકને મિત્રો અને કુટુંબ વિશે ફરિયાદ હોય છે અને રોજેરોજ આ ફરિયાદનું પુનરાવર્તન થતું હોય છે. આવી ફરિયાદ કરવાની આદતથી એક વાર નહીં, પણ અનેક વાર સમય બરબાદ કરે છે અને ફરિયાદની નકારાત્મકતા એના જીવનમાં વર્થતાનો ભાવ જગાડે છે.

મહાન વ્યક્તિઓમાં કોઇ જગતો હોય છે, પરંતુ એમનો કોઇ ક્ષણિક હોય છે. ક્ષમાવૃત્તિ દ્વારા ચિત્તમાં ઉદ્ભવતા કોઇને ઓળખીને અને શાંત કરે છે. સંત તુકારામમાં આવી ક્ષમાશીલતા હતી અને તેથી તેઓ ક્યારેય ગુર્સે થતા નહીં. કોઈએ એમને ગુર્સે કરનારને ઇનામ આપવાની વાત કરી. એક માણસે બીજું જરૂરું અને એ સંત તુકારામ ભજન ગાતાં હતા, ત્યારે એમના ખોળામાં આવીને બેસી ગયો. તુકારામ તો નાના બાળકને અતિ સ્નેહથી પંપાળતા હોય તેમ પંપાળવા લાગ્યા. પેલાએ બીજી તરકીબ અજમાવી. તુકારામને ગુર્સે કરવા એમની પત્નીની પીઠ પર ચડી ગયો, ત્યારે સંત તુકારામે એમની પત્નીને કહ્યું, ‘આ પડી ન જાય તેની તું બરાબર સંભાળ રાખજો.’ વિરોધીની ગુર્સે કરવાની સઘળી યોજના નિષ્ફળ ગઈ.

કોઇ વિભાવ છે, ક્ષમા સ્વભાવ છે. કોઇ દ્વેષ છે, ક્ષમા મૈત્રી છે. કોઇ મારક છે, ક્ષમા તારક છે. આ ક્ષમાના અમૃતથી આત્માનો અભિષેક કરવાથી દુરાગણ, વિગણ, વિદ્વષ, દ્રોહ આદિ આધાત ઓગળી જાય છે. જો કોઇને વધુ જાળવી રાખવામાં આવે તો તે વેરનું રૂપ લે છે અને વેર એ તો ભવોભવ સુધી માનવીને કોથિત રાખે છે.

મહાસતીજી ધનકુંવરબાઈસ્વામીએ યોગ્ય જ કહ્યું છે, “વેરમાં વિગણ છે, અવેરમાં નિગણ છે. વેરમાં વિનાશ છે, જ્યારે અવેરમાં વિકાસ છે. વેરમાં વાંધો છે, તો અવેરમાં સાંધો છે. વેરમાં વિષમતા છે, તો અવેરમાં સમતા છે. વેરમાં વકીલતા છે, જ્યારે અવેરમાં કબૂલાત છે. વેર વિકૃતિ છે, તો અવેર સંસ્કૃતિ છે. વેર વમળ છે, જ્યારે અવેર કમળ છે. અને આ વેરનાં વિષ ઉતારવાનો અમર મંત્ર તે ક્ષમાપના છે.”

બ્રહ્મ જ ધર્મોમાં ક્ષમાનો ભહિમા કરવામાં આવ્યો છે. જીવનમાં કઈ રીતે ક્ષમા દાખવવી એના માર્ગો દર્શાવવામાં આવ્યા છે. આજે જગત પર ક્રોધનું સામ્રાજ્ય વધતું જાય છે, ત્યારે માત્ર ક્ષમાની ભાવનાની જ નહીં, બલ્કે ક્ષમાની તાલીમની જરૂર છે. જેમ જેમ વ્યક્તિમાં ક્ષમાવૃત્તિ પ્રબળ થતી જશે, તેમ તેમ એના જીવનમાંથી ક્રોધયુક્ત પરિસ્થિતિ જ નહીં, બલ્કે ક્રોધ જ લુખ થતો જશે.

તમને દુભવનારા માણસોને દુભવવાનો ભાવ છોડીને તમે જેમનું ભલું કરી શકો છો એમની પાસે જાઓ. ભલાઈથી ક્રોધના અનિષ્ટને નાથવાનો પ્રયાસ કરો. બીજાના કલ્યાણનો વિચાર કરો એટલે હદ્યમાંથી આપોઆપ અન્ય પ્રત્યેની કટુતા ઓછી થતી જશે. ધીરે ધીરે તમારા ક્રોધની આસપાસ ક્ષમાનો કિલ્લો રચાશે અને પછી ક્રોધના કોઈ પણ આક્રમણને તમે આસાનીથી ખાળી શકશો. જે ક્રોધના નકારાત્મક ભાવને ગ્રાધાન્ય આપે છે, તે વ્યક્તિ સ્વયંના જીવન પરથી કાબૂ ગુમાવે છે અને બુદ્ધિહીન વ્યક્તિ જેવું બેફામ વર્તન કરે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણએ ‘શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા’ના બીજા અધ્યાયમાં કહ્યું છે-

ક્રોધાદ્ભવતિ સંમોહઃ સંમોહાત્સ્મૃતિવિભ્રમઃ ।
સ્મૃતિભ્રંશાદ્ બુદ્ધિનાશો બુદ્ધિનાશાત્પ્રણશયતિ ॥

“ક્રોધથી મૂઢતા ઉત્પન્ન થાય છે, મૂઢતાથી સ્મૃતિ ભાંત થાય છે, સ્મૃતિ ભાંત થતાં બુદ્ધિનો નાશ થાય છે અને બુદ્ધિનો નાશ થતાં વ્યક્તિ સ્વયં નષ્ટ થઈ જાય છે.”

ક્રોધના નકારાત્મક ભાવને અંકુશમાં રાખવાની જરૂર છે. એની નિરંકુશતા જીવનને સ્વચ્છંદી બનાવવાની સાથોસાથ જીવનના ઉત્કાસ

અને સુખને નષ્ટ કરે છે. ફરિયાદ અને ક્રોધ એ માણસના મર્યાદિત આયુષ્યના મૂલ્યવાન સમયને વેડફનારી બાબતો છે. એ પછી જીવનમાં ત્રીજી બાબત દોષારોપણની છે. ભારતીય સમાજમાં દોષારોપણ કરીને સમય વેડફવાની પ્રવૃત્તિ ધમધોકાર ચાલે છે ! મહાત્મા ગાંધીજી અને રવીન્દ્રનાથ ટાગોર જેવા પર પણ દોષારોપણ કરનારા આ દેશમાં મળે છે. અરે, રામ, બુદ્ધ કે મહાવીર પર પણ દોષારોપણ કરનારા લોકો અહીં વસે છે. કોઈનો દોષ કહેવામાં પળનો પણ વિલંબ ન કરવો એવી વૃત્તિ સમાજમાં ઘર કરી ગઈ છે. માત્ર સાસુ અને વહુના સંબંધોમાં જ નહીં, શેઠ અને નોકરના વ્યવહારમાં જ નહીં, પરંતુ સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિનાં ક્ષેત્રોમાં પણ આવું દોષારોપણ વારંવાર જોવા મળે છે.

પોતાની જવાબદારીથી છટકનારાઓ દોષારોપણનો સૌથી વધુ આશરો લેતા હોય છે. “પોતે આવી સામાન્ય બાબતોમાં પડતા નથી” એમ કહીને એ કાર્યની નિર્ઝળતાનો દોષ અન્યને માથે ઓઢાડતા હોય છે. તમે કોઈની પાસે મદદ માગો અને સામી વ્યક્તિના સંયોગો મદદ કરી શકે તેવા ન હોય, તો એના સંજોગો સમજવાને બદલે ‘એણો મદદ કરી નહીં’ એવું દોષારોપણ કરે છે. આવા દોષારોપણને કારણે વ્યક્તિ એનો ઘડો સમય બરબાદ કરતો હોય છે. કોઈના પર દોષારોપણ કરતાં પહેલાં આત્મદર્શન જરૂરી છે.

વ્યક્તિ એના પોતાના ભૂતકાળનો વિચાર કરીને પછી બીજાને દોષ આપે તે જરૂરી છે. વળી, અનેક પ્રકારના જુદા જુદા આક્ષેપો કરવાની રમત ચાલે છે. કેટલીક વ્યક્તિઓને આવા આક્ષેપો કરવામાં આનંદ આવે છે. કેટલાક બીજા પર કોઈ આરોપ મૂકીને પોતાની જાતને ચિયાતી

સિદ્ધ કરવા દંભી પ્રયત્ન કરે છે. કેટલાકની વૃત્તિ જ એવી હોય છે કે એમને અન્યના દોષદર્શનમાં અખૂટ આનંદ આવે છે. આ ધરતી પરની કોઈ પણ વ્યક્તિની એમને વાત કરો, તો એના પ્રત્યુત્તરમાં પહેલાં એનો દોષ જ વર્ણવશે.

આમ, આક્ષેપ દ્વારા એ ઓળખ આપે છે એને એવું પણ બને કે જ્યારે પોતાને વિશે આવો આક્ષેપ કર્યો હતો, એવો ખ્યાલ સામી વ્યક્તિને આવે અને સામે પ્રશ્ન કરે કે ‘તમે આવો આક્ષેપ કર્યો હતો’ ત્યારે એ ગલ્લાંતલ્લાં કરવા લાગે છે. પોતાની જાતને બદલે બીજાને કારણભૂત ગણીને એના પર આક્ષેપ મૂકવાની આ રીત સમયનો વ્યય કરનારી છે. આનાથી તમારી જવાબદારી સહેજે ઓછી થશે નહીં અને તમારી સમસ્યા લેશમાત્ર પણ હળવી બનશે નહીં.

કોઈ દોષારોપણ કરે અને તમે એની સામે વળતું દોષારોપણ કરો, એનો પણ વિશેપ અર્થ નથી. પછી તો એકબીજાના દોષારોપણની ખાઈ વધતી જાય છે અને એમાંથી વેરનું સર્જન થાય છે અને બદલાની ભાવના જાગે છે. તમારી ટીકા કરનારને તમે સામે ચાલીને મળવા જાવ. જરૂર લાગે તો એ ટીકાની અનુચિતતાની જિકર કરો અને સાથોસાથ એની પાસેથી માઝીની કોઈ અપેક્ષા રાખશો નહીં. ક્યારેક વ્યક્તિને પોતાની ભૂલ સમજાય અને માઝી માગવા આવે તો તેનો સ્વીકાર કરી લેવો, પણ એ ય સમજવું જોઈએ કે આ માઝી માગવાનું કામ એણો એના દિલના ઉંખને ઓછો કરવા માટે કર્યું છે.

દોષદર્શન એ માનસિક, આધ્યાત્મિક અને લાગણીમય દ્વારા અસ્વાસ્થ્યસૂચક છે. બીજા પર દોષ આપીને આપડો એ પ્રશ્નમાંથી હેમખેમ નીકળી જવા પ્રયાસ કરીએ છીએ, પરંતુ ભીતરમાં તો

એનો વિશેપ ભાર અનુભવીએ છીએ. કોઈ વ્યક્તિ વિશે કોઈએ દોષારોપણ કર્યું હોય અને એને જાણ થાય કે આવું દોષારોપણ કરીને એણો ઘણી મોટી ભૂલ કરી છે અને જ્યારે જ્યારે એ વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિને જોશે ત્યારે એને પોતાની ભૂલનો સતત અહેસાસ થતો રહેશે અને સમય જતાં એને એની બેચેની પણ થશે.

કેટલીક વ્યક્તિઓ એવી હોય છે કે જે કંઈ ખોટું થાય છે તેને માટે એ તરત જ બીજાને માથે દોષનો ટોપલો ઓઢાડી દેતી હોય છે. કંપનીનો માલિક કંપનીને ખોટ જાય તો તરત જ તનતોડ મહેનત કરતા મજૂરોની બિનકાર્યક્ષમતા પર દોષ મૂકે છે. વ્યક્તિ સમયસર આવી શકે નહીં, તો એ તરત જ ટ્રાફિકનું કારણ આગળ ધરે છે. પોતે કામ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો દોષનો ટોપલો પોતાના સહકર્મચારી પર નાખે છે. પોતાના પુત્રને ઓછા માર્ક આવે, તો એના કારણ રૂપે અણઘડ પરીક્ષકોને ગણાવે છે. કોઈ કાર્ય કરવામાં નિષ્ફળતા મળે તો સમાજને દોષ આપે છે. આ રીતે પોતાની નિષ્ફળતાને છાવરવા પ્રયાસ કરે છે.

આથી પહેલું કામ તો બીજા પર દોષ ઢોળવાને બદલે પોતાની જવાબદારી વિશે સભાન બનવાનું છે. વ્યક્તિ જ્યારે આવું કરશે ત્યારે એના જીવનમાં પરિવર્તન આવશે. એ વધુ સર્વ્યાર્થપૂર્વક જીવતો થશે અને વધુ હિતભેર કામ કરી શકશે. એને સમજાવા લાગશે કે બીજા પર દોષનો ટોપલો ઓઢાડવો કે પછી સમાજ, રાષ્ટ્ર કે ઈશ્વરને એની નિષ્ફળતાના કારણરૂપ માનવા એ કેટલું ભૂલભરેલું છે. આમ કરવાથી નકારાત્મક ભાવો દૂર થતા જશે અને જીવનમાં પ્રગતિનો રાહ ખૂલ્લી જશે.

● ● ●

શ્રી પદ્મનંદિ આચાર્ય રચિત
‘એકત્વસમૃતિ’નું આચયમન (કમાંક-૬૫)

પ્રા. ચંદાબહેન વી. પંચાલી (બોટાદ)

પરમકૃપાળુદેવ વચનામૃત પત્રાંક ૮૩૩ માં
સમાધિભાષામાં લાખે છે - “અજ્ઞાનથી અને
સ્વસ્વરૂપ પ્રત્યેના પ્રમાણથી આત્માને માત્ર મૃત્યુની
આન્તિ છે. તે જ આંતિ નિવૃત્ત કરી શુદ્ધ ચૈતન્ય
નિજઅનુભવપ્રમાણસ્વરૂપમાં પરમ જગૃત થઈ
જ્ઞાની સદાય નિર્ભય છે. એ જ સ્વરૂપના લક્ષ્યથી
સર્વ જીવ પ્રત્યે સાખ્યભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. સર્વ
પરદવ્યથી વૃત્તિ વ્યાવૃત કરી આત્મા અકલેશ
સમાધિને પામે છે.” જ્ઞાની સદાય નિર્ભય છે કારણ
કે શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં પરમ જગૃત છે. તેને
કારણે સાખ્યભાવ - સમતાભાવમાં જીવે છે.

શલોક ૬૬ માં વિચાર્યુ કે સામ્યભાવ ઉત્કૃષ્ટ
કાર્ય છે. સમતાભાવ ઉત્કૃષ્ટ તત્ત્વ છે. સમતાભાવ
સર્વ ઉપદેશોનો ઉપદેશ છે. તે જ મુક્તિનો માર્ગ
છે. હવે શલોક ૬૭ માં લખે છે.

साम्यं सत्वबोधनिर्माणं शश्वदानन्दमन्दिरम् ।
साम्यं शब्दात्मनो रुमं द्वारं मोक्षैकसद्बन्धः ॥

અર્થાતું સમતાભાવ સમ્યક્ગજાનનું નિર્માણ કરનાર છે. શાશ્વત આનંદનું મંદિર છે. સમતાભાવ શુદ્ધાત્માનું સ્વરૂપ છે. સમતાભાવ મોક્ષરૂપી અનુપમ મહેલનું દ્વાર છે.

જૈનદર્શન સામ્યભાવની આધારશીલા પર
સ્થિત છે. કોઈ જીવ રાગમાં રોળાય છે, કોઈ
જીવ દ્વેષમાં દોરાય છે. તેથી રાગ કે દ્વેષની
પરિણામધારા નિરંતર ચાલ્યા કરે છે. રાગ-દ્વેષના
દુન્દથી પાર સામ્યધારા સહજ રૂપે સધાય છે તે
પરમશાંતદશા છે. શ્રીયોગીન્દ્રદેવ આચાર્ય

‘परमात्म प्रकाश’ अधिकार - २ गाथा १५८ मां
कहे छे “समरसी भावका लक्षण ऐसा है कि
जिनके इन्द्र और किटक दोनों समान,
चिन्तामणीरत्न और कंकड़ दोनों समान हो अथवा
ज्ञानादि गुण और गुणी निजशुद्धात्म द्रव्य इन
दोनों को एकीभावरूप परिणमन वह समरसीभाव
है।”

કોઈપણ સાધક સામ્યભાવથી સમ્યગુર્દર્શન
પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પરિણામની વિષમતા
આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિ કેવી રીતે આપી શકે ?
પરિણામની વિષમતા તેને યોગ-અયોગ રૂપે
પરિણામે છે. જ્ઞાનની સ્પષ્ટતા થતાં રુચિવાન આત્મા
આત્મશ્રદ્ધાન્વિત બને છે. શુદ્ધ ચૈતન્યમય આત્મા
હું જ છું - એવું સ્વ સાથે એકત્વ થાય છે. પરદવ્ય-
પરભાવનું મમત્વ છૂટે છે. પરમાં મારાપણાનું અહં
જાય છે. અનાદિ કાળથી જીવની એટલે મારી
દોષપદ્ધિત એ જ રહી છે કે પરને પોતાનું માનવું
- પરને પોતાનું માનવાથી મમત્વમાં જીવ ભળી
જાય છે. પોતે પોતાને ભૂલી જવું - સ્વને ભૂલવાની
બહુ મોટી સજા છે. ભૂલ પણ એટલી મોટી છે તો
તેનું ફળ મોટું - અનાદિ ભવભ્રમણ છે. તેથી
સમ્યગુર્દર્શનનું નિર્માણ થતું નથી માટે જ્ઞાની
સત્પુરુષો પોકારી પોકારીને કહે છે કે જીવને
અનંતકાળથી સ્વથી એકત્વ અને પરથી વિભક્ત
એવા આત્માની વાત ગમી નથી. બહારથી બધા
પ્રયત્ન કર્યા કરે છે તેથી કાંઈ પ્રયત્નોની સિદ્ધિ
થતી નથી. પર સાથેથી એકત્વ-અહંબુદ્ધિ-
મમત્વભાવ છોડી નિજશર્દુ પરમ ચૈતન્યમાં સ્થિતિ

થતાં સમ્યગુદર્શન થાય છે. અનંત અનંત ગુણોનું એક સાથે અભેદ પરિણમન થાય છે. તે જ્ઞાન સહજદશાને નમસ્કાર. તેથી કહું છે સામ્યં સત્ત્વોધ નિર્માણમ् આત્મા ઇતિ આનન્દમન્દિરમ् આનંદનું નિત્ય નિવાસરથાન ભગવાન આત્મા છે. સુખ અંતરમાં છે. બહાર શોધવાથી નહિ મળે. અંતરનું સુખ તો અંતરમાં જ હોય ને? જ્યાં જે હોય ત્યાંથી તેની પ્રાપ્તિ થાય તે સહજ સ્વાભાવિક છે. દેખાન્ત છે કે વૃદ્ધ-આંખે બહુ દેખાય નહિ, એવા માજુની સૌંય ઓરડામાં ખોવાઈ ગઈ - માજુને થયું કે ઓરડામાં અંધારું છે. પ્રકાશ નથી તેથી ફળિયામાં પ્રકાશ હોવાથી સૌંયની ત્યાં શોધ કરું તો મળી જાય - વર્ષોના વર્ષો શોધ કરે તો પણ સૌંયપ્રાપ્તિ નહિ થાય - પદાર્થ અન્યત્ર ખોવાયો છે અને પદાર્થની શોધ અન્યત્ર થાય છે. આપણે આપણા અંતરંગને પ્રામાણિકપણે ઢંઢોળીએ - લગનપૂર્વક તપાસીએ - જે સત્ય હશે તે પ્રગટશે. આ કાર્યવિવિભાગમાં સમત્વભાવની પરમ આવશ્યકતા છે. સમત્વભાવ એ આત્માનંદનું મંદિર છે. બાહ્ય મંદિરમાં વીતરાગ ભગવાનના દર્શન થાય છે - સમતાભાવમાં આત્માના આનંદપૂર્ણ શાશ્વતધામમાં સ્થિતિ થાય છે. નિજ ભગવાનના દર્શન થાય છે.

સમતાભાવ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ છે. વિષમભાવમાં પરભાવ, પરદ્રવ્ય સાથે જોડાણ છે, જ્યારે સમતાભાવમાં શુદ્ધ પરમ તત્ત્વ સાથે અનુસંધાન છે. માટે આત્મભાવનું પોષણ થાય છે.

રાગદ્રોષ, કોધ, માન, માયા આદિથી પર થયા છે તે સમતાધારક જ્ઞાનીપુરુષો મોકષદશામાં નિરંતર વિચરણ કરી રહ્યા છે. ઉપાધ્યાયજી પશોવિજ્યજી મહારાજ 'જ્ઞાનસાર' ગ્રંથના શમાષ્કના પ્રથમ શ્લોકમાં લખે છે -

**વિકલ્પવિષયોત્તીર્ણઃ સ્વભાવાલમ્બનઃ સદા ।
જ્ઞાનસ્ય પરિપાકોયઃ સ શમઃ પરિકીર્તિતઃ ॥**

ચિત્તના વિભ્રમરૂપ વિકલ્પો જીવને સત્તાવતાં હોય છે. વિષયાદિના શુભ અને અશુભ સંકલ્પો પણ ચિત્તના પ્રદેશ પર સાધકને ચાલતાં હોય છે. સંકલ્પ-વિકલ્પથી નિવૃત્ત થઈ, અનંત ગુણસંપત્ત શુદ્ધ સ્વભાવનું જેને આલંબન છે એવા ઉપયોગલક્ષણ જ્ઞાનનો પરિપાક તે શમ કહેવાય છે, સમતા કહેવાય છે. સમભાવલીન, આત્મમજન આત્માનંદ રસાસ્વાદક આત્મા શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં આત્મલયાન્વિત છે. આ પરમદશા અવર્ણનીય છે. અનુભવગોચર વાણી ગોચર કેમ થાય ? અધ્યાત્મપથનો સાધક પ્રયત્નશીલ હોય છે પણ પ્રયત્નના કર્તાપણાના અભિપ્રાયથી મુક્ત થયો હોય છે. શ્રી આચાર્યપ્રવર કુંદુંદાચાર્ય 'ભાવપાહૃડ'ની ગાથા હ માં કહું છે,
“છે ભાવ પરથમ, ભાવવિરહિત લિંગથી શું કાર્ય છે ? હે પથિક ! શિવનગરી તણો, પથ યત્નપ્રાપ્ય કહો જિને.”

હે શિવપુરી કે પથિક ! પ્રથમ ભાવકો જાન, ભાવરહિતલિંગસે તુજે ક્યા પ્રયોજન હૈ ? જિનભગવન્તોને શિવપુરીકા પંથ યત્નસાધ્ય કહા હૈ ।

અહીં યત્ન માટે બાધ્યભાવની દાસ્તિ નથી પણ શુદ્ધઆત્માવલંબન રૂપ પરિણમન થતાં શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ અનુભવાય છે તે સામ્યભાવ છે.

મોક્ષૈક સર્વનઃ દ્વારં - સમતાભાવ મોક્ષરૂપી
અનુપમ મહેલનું દ્વાર છે. આ દ્વાર સામ્યભાવથી પૂર્ણ હોય તો કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. વિદેશથી કેટલાક શિષ્યો સંત પાસે આવ્યા - થોડા દિવસ રહ્યા પછી એક વિદેશી શિષ્યે સંતને પૂછ્યું, “હું આશ્રમમાં રહું કે મારા સ્થાને ચાલ્યો જાઉ - શું આપશ્શી મારા ઘરે કે મારા દેશમાં એટલા જ ઉપલબ્ધ હશો.” સંતે ભાવ સમજુને કહું, “હા, એટલો

જ જેટલો અહીં.” વિદેશી શિષ્ય આનંદમાં આવી ઘરે જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. પરમ હિતસ્વી સંતનો જવાબ તે સમજ્યો નહિ. જ્યારે તે આશ્રમમાં રહેતો હતો ત્યારે તેનું અનુસંધાન વિદેશની કાર્યવાહી સાથે જ હતું તેથી સંતપુરુષે તો સત્ય જ કહ્યું ‘એટલો જ જેટલો અહીં’ - કારણ અહીં પણ શિષ્યનું જોડાણ સંત સાથે હતું નહિ. સંત પાસે લેવાની - પામવાની કે અભેદ થવાની લગની - થનગનાટ - પ્રસમતા હોય - દ્વાર ખુલ્લા હોય તો પામી શકાય છે. સમતાભાવ એ મોક્ષરૂપી મહેલનું દ્વાર છે. મોક્ષદ્વાર ખુલતાં આત્મા પ્રતીત થાય તો યથાર્થ છે. તે માટે પરમ સમતાની આવશ્યકતા છે. દ્વાર ખુલ્લાં હોય તો પ્રભુ ફળિયામાં પધારે - રૂચિ વધતાં આંગણામાં પધારે, પ્રસનન થતાં પ્રભુ ઓરડે પધારે, આનંદ વધતાં શમણામાં પધારે અને પ્રતીતિ - અનુભવ થતાં જાગૃત થઈ સ્વ પરમાત્મા સાથે અભેદ સધાય. સાભ્યભાવ અપૂર્વ દર્શન આપે છે. જો સાધકને મોક્ષરૂપી મહેલમાં પ્રવેશનો ભાવ હોય તો સાભ્યભાવ અપૂર્વ આશ્રય છે.

પરમજ્ઞાની પુરુષો, જ્ઞાની પુરુષો, સંતો,
ભક્તો થયા તેઓ સમતાભાવમાં રહીને થયા હતા,
થાય છે, થશે. ભક્તિમાં ભીજાયેલા શ્રી ગંગાસતી
ગાય છે -

ભક્તિ કરવી તેણે રાંક થઈને રહેવું ને,
મેલવું અંતરનું અભિમાન રે...

રાંક થવું એટલે ગરીબદુ, બિચારું એવો અર્થ
શ્રી ગંગાસતીનો ન હોય પણ સમભાવે રહી અહીં
મમત્વનો છેદ ઉડાડી - અંતરમાં આરાધ આદરવો.
પ્રેમભક્તિમાં તરબોળ બાઈ મીરાં હોય કે જ્ઞાની
કવિ સંત કબીર હોય, ગોરો કુંભાર હોય કે જેસલ
જાદેજા હોય - સર્વની એક જ પંક્તિ છે -

સમભાવમાં જીવવું.

પરમકૃપાળુદેવ જગાવે છે,
 “શત્રુમિત્ર પ્રત્વે વર્તે સમર્થિતા,
 માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો;
 જીવિત કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
 અવ મોક્ષે પણ શક્ક વર્તે સમભાવ જો.”

પૂજયબેનશ્રી ચંપાબેન વચ્ચનામૃત બોલ ૮૮
માં નોંધે છે, “મુનિરાજને એકદમ સ્વરૂપરમણતા
જગૃત છે. સ્વરૂપ કેવું છે? જ્ઞાન, આનંદ આદિ
ગુણોથી રચાયેલું છે. પર્યાયમાં સમતાભાવ પ્રગટ
છે. શત્રુ-મિત્રના વિકલ્પ રહિત છે. નિર્માનતા
છે” દેહનીય પણ માયા થાય ન રોમાં; સોનું
હોય કે તણખલું - બેય સરખાં છે. ગમે તેવા
સંયોગ હોય - અનુકૂળતામાં બેંચાતા નથી,
પ્રતિકૂળતામાં બેદાતા નથી. જેમ જેમ આગળ
વધે તેમ તેમ સમરસભાવ વધારે પ્રગટ થતો જાય
છે. મુનિઓ અસંગપણે આત્માની સાધના કરે
છે. પ્રચુર સ્વસંવેદન જ મુનિનું ભાવવિંગ છે.

પરમ સહજદશા સમતાભાવમાં ગુમપણે રહી છે માટે આચાર્યદ્વિ ફરમાવે છે કે મોક્ષરૂપી મહેલનું દ્વાર સમતાભાવ છે. પરમકૃપાળુદેવ ઉત્તમ વિચારણા સાધકને હિતસ્વી નીવડે તેવી રીતે અધ્યાત્મ ગરિમા સાથે પ્રકાશે છે, “ઉદ્ય આવેલો અંતરાય સમપરિણામે વેદવા યોગ્ય છે. વિષમ પરિણામે વેદવા યોગ્ય નથી.” ઉદ્યભાવના પ્રસંગો તો પ્રત્યેકને સંસારભાવ છે ત્યાં સુધી આવશે. તે સમપરિણામે વેદવા યોગ્ય છે. સાભ્યભાવ કેળવી જીવવાથી મોક્ષ સમીપ છે. સમભાવ સમજાય તો શમાઈ જવાય. શાશ્વત સુખના સ્થાનમાં સ્થિતિ થઈ જાય. આત્મસ્વરૂપમાં સહજ પરિણામી જવાય એટલો ઉત્તમ બોધ આ સમાધિભાષામાં સમાયેલો છે. (કુમશ:)

શ્રી આનંદધન ચોવીશી

અશોકભાઈ પી. શાહ

(ગતાંકથી ચાલુ)

૭મા તીર્થકર શ્રી સુપાર્શ્વજિન સ્તવન

યોગીશ્વર આનંદધનજી શ્રી સુપાર્શ્વજિન સ્તવન દ્વારા પ્રભુના ગુણોની સ્તવના કરી રહ્યા છે અને આપણા માટે પણ ભક્તિમાર્ગની આરાધના સરળ બનાવી રહ્યા છે. પ્રભુના ગુણોનું ભાવપૂર્વક સ્મરણ, કીર્તન, ચિંતવન કરવાથી આપણામાં પણ તે ગુણોનો સંચાર થાય છે, પાપો નાશ પામતાં જાય છે, પુષ્ય વધતું જાય છે અને ભક્તિ પરાકાષાએ પહોંચતા પુષ્ય-પાપથી પણ જુદાં એવા સમત્વભાવની ઉપલબ્ધિ થાય છે. પ્રભુસ્તવનના આવા જ લક્ષ સાથે આપણે હવે આનંદધનજી આગળની ગાથાઓમાં કઈ રીતે પરમાત્માની ઓળખાણ વિવિધ નામો દ્વારા કરાવે છે તે જોઈએ. પરમ પુરુષ પરમાત્મા, પરમેશ્વર પરધાન; લ. પરમ પદારથ પરમેષ્ઠી, પરમદેવ પરમાન. લ.

શ્રી સુપાસં દ

તીર્થકર પ્રભુના વિવિધ નામોનો અહીં ઉત્સેખ હોવાથી તેના શબ્દાર્થ તેમજ વિશેખાર્થ એક સાથે લઈએ છીએ.

પરમ પુરુષ : પરમ એટલે સર્વોત્કૃષ્ટ. પુરુષ એટલે આત્મા. પુરુષ શબ્દને કોઈ લિંગ સાથે અહીં સંબંધ નથી. જે કોઈ પોતાના શુદ્ધાત્માનો અનુભવ કરે તેવા જ્ઞાની જ ખરેખર પુરુષ કહેવાય, પછી ભલે તે ખ્રી-દેહ હોય કે પુરુષ-દેહ. સર્વ જ્ઞાનીપુરુષોમાં કેવળજ્ઞાનને પ્રામ પ્રભુ સર્વશ્રેષ્ઠ હોવાથી તેમને પરમપુરુષ કહીએ છીએ. વળી,

પ્રભુએ મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પરમ પુરુષાર્થ કર્યો તેથી પણ પ્રભુને પરમ પુરુષ કહીએ છીએ.

પરમાત્મા : એટલે પરમ આત્મા. શ્રી સુમતિનાથ સ્તવનમાં આનંદધનજીએ જીવોના ગ્રાણ પ્રકાર બતાવ્યા હતા - બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા. અનંત જ્ઞાનાનંદના સ્વામી એવા પ્રભુ સર્વ જીવમાં સૌથી મહાન હોવાથી તેઓ પરમાત્મા છે.

પરમેશ્વર : એટલે સર્વોત્કૃષ્ટ ઐશ્વર્યવાન. લૌકિક દાસીએ જોઈએ તો મનુષ્યોમાં ચક્કવર્તી અને દેવોમાં ઈન્દ્રને શ્રેષ્ઠ ઐશ્વર્ય હોય છે. પરંતુ તેમના સુખ પણ ઈન્દ્રિયજનિત, પુષ્યને આધીન તથા નાશવંત હોય છે. જ્યારે પ્રભુને અનંત જ્ઞાન-દર્શન-વીર્ય-સુખરૂપ ઐશ્વર્ય હવે અનંતકાળ સુધી રહેશે એવું અવિનાશી અને શ્રેષ્ઠ હોવાથી પ્રભુને ‘પરમેશ્વર’ કહીએ છીએ.

પરધાન : એટલે પ્રધાન, અગ્રેસર, નાયક. મોક્ષમાર્ગમાં ચાલી રહેલા સાધકો અને સર્વ આત્મજ્ઞાની મહાપુરુષોના તીર્થકર પ્રભુ મુખ્ય નાયક હોવાથી તેમને ‘પ્રધાન’ તરીકે સંબોધ્યા છે.

પરમ પદારથ : એટલે સર્વોત્તમ પદાર્થ-વસ્તુ. આ જગતમાં છ પદાર્થ છે, દ્રવ્યો છે. તેમાંથી માત્ર ‘જીવ’ જ ચૈતન્યવંત પદાર્થ છે. બાકીના પાંચ તો જડ, નિર્જવ છે. માટે જ શ્રીમદ્ભગુજ કહે છે, “આત્માથી સૌ હીન.” આવા ચૈતન્યસ્વરૂપ પદાર્થની પરમ શુદ્ધ અવર્થાને પ્રભુએ પ્રાપ્ત કરી છે. માટે તેઓ જ પરમ પદાર્થ છે.

પરમેષ્ઠી : એટલે જે પરમ ઈષ્ટ હોય તે. જગતના જીવો ઈષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે લૌકિક દેવ-દેવીઓને ઈષ્ટદેવ માને છે. પરંતુ તે દેવલોકના દેવો સ્વયં ઈચ્છાઓથી પીડિત છે, તે આપણા દુઃખને કઈ રીતે દૂર કરી શકે? ખરેખર સર્વ જીવને પરમ શાંતિ અને આનંદ જ ઈષ્ટ છે. તે જેમણે સ્વયં પ્રાપ્ત કર્યા છે અને તેનો માર્ગ બતાવે છે એવા પરમાત્મા જ આપણા પરમ ઈષ્ટ પરમેષ્ઠી થવા યોગ્ય છે.

પરમદેવ : ઉપરોક્ત કારણને લીધે જ પરમાત્મા આપણા સર્વોત્તમ દેવ છે. તેથી જ કહ્યું છે કે :

“દેવ અમારા શ્રી અરિહંત, ગુરુ અમારા ગુણિયલ સંત.”

દેવોના સ્વામી ઈન્દ્ર પણ જેની પૂજા કરે છે એવા તીર્થકર પ્રભુને તેથી ‘દેવાધિદેવ’ પણ કહ્યાં છે. શ્રીમદ્ભૂ કહે છે, “આત્મા જેવો કોઈ દેવ નથી.” એવા આત્માની પરમ શુદ્ધ દશા પ્રગટાવનાર પ્રભુ તેથી પરમદેવ છે.

આવા અનેક ગુણધારી પ્રભુને ‘પરમાન’ એટલે પ્રમાણ કરો, એટલે કે તેમના સ્વરૂપને સારી રીતે ઓળખો એમ કહી આનંદનજી હવે આગળ કહે છે :

વિધિ, વિરંચી, વિશ્વંભરુ, ઋષીકેશ જગનાથ; લ. અધહર અધમોચન ધણી, મુક્તિ પરમપદ સાથ. લ.

શ્રી સુપાસં ભ

વિધિ : એટલે વિધાતા, ભાગ્યના ઘડનાર. પુણ્ય, પાપ કે તેથી રહિત શુદ્ધ ભાવ - તે સર્વે પ્રભુની આરાધના કે વિરાધના ઉપર નિર્ભર હોવાથી પ્રભુને નિમિત્ત અપેક્ષાએ આપણા ભવિષ્યનું નિર્મિણ કરનાર વિધાતા કહ્યાં છે,

નિશ્ચયદાસિએ તો પ્રભુએ સ્વયં પુરુખાર્થ કરી આગામી અનંતકાળ સુધી જ્ઞાનાનંદના ભોગવટારૂપ પોતાની વિધિનું નિર્મિણ કર્યું હોવાથી સ્વયં પોતાના જ વિધાતા છે. (વિધાતાનો બીજો અર્થ પંડિત શ્રી આશાધરજીએ ‘શ્રી જિન સહસ્ર નામ’ માં આમ આપ્યો છે કે - ‘સર્વ જીવની વિશેષરૂપથી રક્ષા કરનાર, સર્વ જીવને વિશેષ સુખમાં સ્થાપનાર’)

વિરંચિ : એટલે બ્રહ્મા. બ્રહ્માનો શબ્દાર્થ થાય છે જગતની રચના કરનાર. પરંતુ જરૂરી ચેતનરૂપ આ જગત તો અનાદિ-અનંત સ્વયંસિદ્ધ છે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી કહે છે તેમ :

“જરૂર ચેતન સંયોગ આ, ખાણ અનાદિ અંત; કોઈ ન કર્તા તેહનો, ભાખે જિન ભગવંત.”

સ્વયં જિનેશ્વરે આમ ભાખ્યું હોવાથી તેમને જગતકર્તા બ્રહ્મા તરીકે માનવા યોગ્ય નથી. તેમને બ્રહ્મા કહેવાનો આશય એ છે કે તેઓ મોક્ષમાર્ગના પ્રણેતા હોવાથી વ્યવહારદાસિએ આપણા અધ્યાત્મજગતના રચયિતા છે અને નિશ્ચય દાસિએ જગતના સમસ્ત પદાર્થોની રચના જ્ઞેયરૂપે ક્ષણે ક્ષણે તેમના કેવળજ્ઞાનમાં થતી હોવાથી તેઓ બ્રહ્મા છે. વળી, પોતાના પૂર્ણ શુદ્ધાત્માના દ્વય-ગુણ-પર્યાયરૂપ સ્વ-જગતમાં દરેક સમયે નવી નવી ઉત્પન્ન થતી શુદ્ધ પર્યાયના તેઓ સ્વયં કર્તા છે, શુદ્ધભાવના કર્તા-રચયિતા છે, તેથી તેમનું બ્રહ્મા નામ સાર્થક છે.

વિશ્વંભરુ : એટલે વિશ્વંભર. તેના બે અર્થ થાય છે : (૧) વિશ્વનું પોષણ કરનાર, સંસારી જીવોના પરમ આધારરૂપ. પ્રભુનો બોધ વીતરાગતા અને આત્મભાવને પોષે છે અને એ રીતે તેઓ વિશ્વના સર્વ જીવ માટે મોક્ષમાર્ગમાં પરમ આધારરૂપ છે. (૨) બીજો અર્થ છે, વિશ્વને

ભરનાર - વિશ્વવ્યાપક. પ્રભુનું કેવળજ્ઞાન લોકાલોકને પ્રકાશે એટલું વ્યાપક છે એ દણિએ તેઓ વિશ્વભર છે.

ऋષીકેશ : ઋષિક + ઈશ. ઋષિક એટલે ઈન્દ્રિયોને વશ કરનાર, ઈશ = ઈશ્વર, શ્રેષ્ઠ. ઈન્દ્રિયોને વશ કરનાર મહાપુરુષોમાં પણ પ્રભુ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. તેથી ઋષીકેશ છે. વળી, પ્રભુએ મોહનીયનો સંપૂર્ણ નાશ કર્યો હોવાથી જિતેન્દ્રિય એવા સર્વ ઋષિઓમાં પણ તેઓ શ્રેષ્ઠ હોવાથી ઋષીકેશ છે.

જગનાથ : પ્રભુ જગતના ગ્રાણે લોકના જીવોની અનાથતાને દૂર કરનાર નાથ છે, પરમ શરણરૂપ છે. તેથી તેમને જગતનાથ, ત્રિલોકનાથ કહ્યાં છે. શ્રીમદ્ રાજયંત્રણ કુદુર્ધુ 'ભાવનાબોધ' માં તેથી જ કહે છે :

“સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી,
આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી;
અનાથ એકાંત સનાથ થાશો,
અના વિના કોઈ ન બાંધ્ય સ્ફાશો.”

અધહર, અધમોચન : અધ એટલે પાપ. પ્રભુ પાપોને હરનારા અને પાપોથી મુક્ત કરાવનારા છે, કારણ કે પ્રભુના માર્ગ ચાલવાથી મિથ્યાત્વરૂપી મોટું પાપ નાશ પામે છે અને કમશઃ સર્વ પાપકર્માની નિર્જરા થાય છે.

ધર્ષી : પ્રભુ સર્વ ભવ્ય જીવોના સ્વામી છે, આ ધર્ષીને માથે રાખ્યાં હોય તો આપણું કોઈ કાંઈ બગાડી શકતું નથી. તેથી જ આનંદધનજી શ્રી વિમલનાથ સ્તવનમાં કહે છે :

“ધિંગ ધર્ષી માથે કિયા રે, કુણ ગંજે નર ખેટ.”

મુક્તિ પરમપદ સાથ : પ્રભુનું પરમ પ્રેમ શરણું સ્વીકારીએ તો છેક મોક્ષરૂપ પરમપદની

પ્રાપ્તિ સુધી તેઓ આપણા સારથિ બનીને આપણો સાથ નિભાવે છે, માર્ગદર્શક બની રહે છે. તેથી જ જ્ઞાનીપુરુષો બારમા ગુણસ્થાનના અંત સુધી પ્રભુનું અવલંબન છોડતાં નથી, એમ શ્રીમદ્ભૂજાએ અનેક જગ્યાએ કહ્યું છે.

આનંદધનજી આમ પ્રભુના અનેક નામોનો ઉલ્લેખ માત્ર કરી અટકી જતાં નથી, પરંતુ નામસ્મરણ યથાર્થપણે કરવાની વિધિ અને તેનાથી મળતું ઉત્તમ ફળ - એ વિષયની હવે રજૂઆત કરી સ્તવન પૂર્ણ કરે છે.

એમ અનેક અભિધા ધરે, અનુભવગમ્ય વિચાર; લ૦ જેહ જાણો તેહને કરે, આનંદધન અવતાર. લ૦

શ્રી સુપાસં ૮

શબ્દાર્થ : આમ, પ્રભુ અનેક નામોને ધારણ કરનારા છે. તે નામો ઉપર વિચાર કરી જે અનુભવ કરીને તેને જાણો, સમજો, તેને શ્રી સુપાર્શ્વ પ્રભુ આનંદધનનો અવતાર બનાવી દે છે. (અભિધા = નામ, શક્તિ; અનુભવગમ્ય = અનુભવ દ્વારા સમજણમાં લાવવું)

ભાવાર્થ : આનંદધનજી કહે છે કે આ પ્રમાણે ભગવાન અનેક અભિધા એટલે કે અનેક નામના ધારણ કરનારા છે. અહીં પ્રશ્ન થાય કે ભગવાન તો પરમ વીતરાગી, અનામી, અરુપી શુદ્ધાત્મા છે, તો તેમને નામ સાથે શું સંબંધ? તેનું સમાધાન આનંદધનજીના આ શબ્દોમાં મળે છે કે - ‘અનુભવગમ્ય વિચાર.’ એટલે કે તે નામમાં ગર્ભિત રહેલાં તેમના ગુણો, તેમની શક્તિઓનો આપણે અત્યંત વિચાર કરી પરિચય કરવાનો છે.

ભગવાનના વિવિધ નામ તેમના ગુણોનું પ્રતિપાદન કરે છે. અભિધા એટલે શક્તિ - એવો પણ અર્થ થાય છે. ભગવાનના આ બધા

ગુણવાચક નામો પર ગંભીર વિચાર કરી જો તેને
શબ્દથી, અર્થથી અને વેદનથી સમજાણમાં લાવીએ
તો અગમ્ય અને અગોચર એવું આપણું આત્મતત્ત્વ
અનુભવગમ્ય અને અનુભવગોચર બની પ્રકાશમાં
આવે. તેથી જ શ્રીમદ્ભૂજુએ કહ્યું છે કે :

“આત્મસ્વભાવ અગમ્ય તે, અવલંબન આધાર; જિનપદથી દર્શાવિયો, તેણે સ્વરૂપ પ્રકાર.”

દાખલા તરીકે, પ્રભુના ‘વિધાતા’ નામને
અનુભવગમ્ય કરીએ તો આપણો જ આપણા
ભાગ્યના વિધાતા એવો પરમાર્થ નીકળે છે.
‘પરમેશ્વર’ નામથી આપણા શુદ્ધાત્મામાં રહેલા
એશ્વર્યનું ભાન થાય છે. ‘વિશ્વાંભર’ નામથી
આપણા જ્ઞાનસ્વભાવની વ્યાપકતાનો બોધ મળે
છે અને સર્વ પરદવ્યો જ્ઞાનના જૈયરૂપ જણાતાં
સમતાભાવ આવે છે. ‘ऋષીકેશ’ નામથી
જિતેન્દ્રિયતાનો બોધ મળે છે. આમ, અનેક પ્રકારે
ભગવાનનાં નામસ્મરણાનો આ મહિમા છે કે
તેના અર્થનો ઉંડો વિચાર કરી વેદનના,
અનુભવના સ્તરે લઈ જતાં તે જ ગુણો
જે આપણામાં પણ શક્તિપણે ઢંકાયેલા
પડ્યાં છે, તે ધીમે ધીમે આવિભર્વ
પામતાં જાય છે અને સમ્પ્રક્ષાનનો ઉદ્ય
થતાં આનંદઘન સ્વરૂપ આપણો નવો
અવતાર પ્રભુની આ કૃપાથી જન્મ પામે
છે અને થોડા જ ભવોમાં આપણે પણ
તેમના જેવા પૂર્ણ આનંદઘનપદને પામી
શકીએ છીએ. આ પદગ્રામિમાં પ્રભુનો
અનંત ઉપકાર ભૂલી ન શકાય તેથી
આનંદઘનજી આ સર્વોત્તમ ફળ પ્રભુએ
આપ્ય એમ દર્શાવ્યાં કહે છે કે :

“જે જાણો તે હને કરે,
આનંદધન અવતાર.”

આનંદધનજીએ સહસ્ત્રનામી તીર્થકર ભગવંતોના ૧૦૦૮ નામોને આ સુપાર્શ્નાથની સ્તુતિમાં જાણે સમાવી દીધાં હોય એવું લાગે છે. આનંદધનજીએ આ પ્રભુભક્તિ દ્વારા પ્રભુ જેવા બનવાની સુવિધા કરી આપી, “મને હરિગુણ ગાવાની ટેવ પડી !” અને તે દ્વારા આત્મવૈભવનું ભાન કરાવ્યું, તે માટે આનંદધનજીનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછો છે. તેમને કોટિ કોટિ વંદન કરી આ સ્તવનની વિચારણાને અહીં વિરામ આપીએ છીએ.

પ્રભુના નામના અર્થ અનેક પ્રકારે થઈ શકે છે. તેમાં મારી અલ્પજ્ઞતાવશ કંઈપણ ભૂલચૂક થઈ હોય અને આનંદધનજીના આશયથી વિપરીત લખાયું હોય તો સર્વ જ્ઞાનીપુરુષોની સાક્ષીએ ક્ષમાયાચના કરું છું.

(ईति श्री सुपार्खनाथ स्तवन विवेचन)

ਪੰਚ ਪਰਮੇਣੀਨੇ ਨਮਸਕਾਰ

संकलन : गुलाबचंद धारशी रांभिया

પંચ પરમેષ્ઠી છે સાર, બીજું બધું અસાર છે.
 અરિહત દેવો સર્વ જ્ઞાણો છે, રાગ-દ્વેષના જીતનાર,
 સિદ્ધ પરમાત્મા મોક્ષમાં બિરાજે, તેમનું સુખ છે અપાર.
 આચાર્ય દેવો નેતા સમાન છે, પાળે પળાવે આચાર,
 ઉપાધ્યાયજી ભણે ભણાવે, જ્ઞાન બગીચે રમનાર.
 સાધુઓ સત્યાવીસ ગુણોથી શોભતા, સદ્ગુણના ભંડાર,
 સંસારના સુખો સર્વ ક્ષણિક છે, ધર્મમાં શાંતિ અપાર.
 નમસ્કાર હો એવા પ્રભુને, તેમના વિના નહિ ઉદ્ધાર.

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?

(કમાંક - ૮)

વલભજી હીરજી ‘કેવળ’

“બહુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ કોષ નહીં,
વંદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો,
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં,
લોભ નહીં છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો.”
અપૂર્વ ૮

અપૂર્વ અવસરની ભાવનામાં એવી રૂચિનું રટન થાય છે કે ઉત્કૃષ્ટ સાધકદશા પ્રગાટો, અને શુભાશુભ પ્રકૃતિનો એવો ક્ષય કરું કે ફરીને બંધન ન થાય. જે કંઈ વિકલ્પ ઉઠે તે જ ક્ષણે અખંડ અબંધ અપૂર્વ દશા વડે તેને છેદું. એવી ઉત્કૃષ્ટ સાધકદશા ક્યારે આવશે એ ભાવના અહીં છે.

બહુ ઉપસર્ગ કરનાર પ્રત્યે પણ લેશમાત્ર કોષ ન થાય. ચેતન કે અચેતન પ્રકૃતિનો ઘોર ઉપસર્ગ ઉદ્યમાં આવે તો પણ તે પ્રત્યે લેશમાત્ર કોષ કરું નહિં, કારણ કે પૂર્વ કર્મકૃત અશાતાવેદનીય આદિ ધણા પ્રકારના કર્મ બંધાયેલા છે, તે તેની સ્થિતિ પૂરી થતાં ફળ દઈને ખરી જવાના છે. તેનાથી જ્ઞાનગુણને હાનિ નથી. જ્ઞાનવું તેમાં દોષ નથી. જેમ છે તેમ જ્ઞાનવું તે ગુણ છે. તેમાં અનંતી સમતા છે. બહુ ઉપસર્ગ સામે ક્ષમા સ્વભાવ જાગૃત છે. ક્ષમા એટલે સ્વભાવથી ભરેલી જ્ઞાનદિષ્ટિમાં કોઈના દોષ ન દેખાય, કારણ કે કોઈ વસ્તુ દોષરૂપ નથી. સ્વરૂપરુચિની દઢતા વધારવી એ જ હિતકર છે. પર વસ્તુ છે તે તદ્દન ભિન્ન, તેના ભાવે સ્થિત છે. એમ સ્વતંત્ર વસ્તુસ્વભાવને ભિન્ન જ્ઞાને, તો મારામાં કોષ નથી, દ્વેષ-અણગમો નથી, ઉપાધિ નથી એમ દેખાશે. અકષાયદિષ્ટ વડે કષાય ટાળવાની આ ભાવના છે. સ્વરૂપની યથાર્થ જગૃતિના ભાન વડે અપૂર્વતાનો આ સંદેશો છે. “ધન્ય તે મુનિવરા રે, જે વર્તે સમભાવે” એ ઉત્કૃષ્ટ સાધકદશાની રૂચિ જેના અતંરમાં યથાર્થપણે વર્સી છે તેની આ ભાવના છે. ‘વંદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો’ ઇ ખંડનો અધિપતિ ચક્રવર્તી મહા વૈભવવંત હોય છે. ચક્રવર્તી સમ્રાટ મોટા ભપકાથી મુનિને વંદન કરવા આવે ને સુન્તુતિ કરે : હે મુનિ મહારાજ ! ‘આપ બહુ જ પવિત્ર દશાવાળા છો’ એમ

તેમને બહુમાનથી વંદન કરે, પણ મુનિને તે સંબંધે માનનો અંશ પણ નથી. મુનિપણામાં જે પવિત્રદશા પ્રત્યક્ષ પ્રગતપણે વર્તે છે તે ઉત્કૃષ્ટ સાધકદશાનો આ ગાથામાં આદર છે. પોતામાં પાત્રતા છે અને તેવી દશાનો આદર છે, તેથી પૂર્ણતાના લક્ષે આ ભાવના ભાવી છે.

‘દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં’ સર્વોત્કૃષ્ટ સાધકદશાવાળા મુનિ પૂર્ણ શુદ્ધતાના પુરુષાર્થની રમણતામાં વર્તે છે. તેમાં કદી દેહનાશનો પ્રસંગ આવે, કદી ઘોર પરિષહનો પ્રસંગ આવે તો પણ દેહમાં અંશ માત્ર પણ મમતા ન થાય; પુરુષાર્થની સ્થિરતાથી છૂટી રાગ-દ્વેષમાં અટકવું ન થાય. સણંગ પુરુષાર્થ પૂર્ણતાના લક્ષે ચાલ્યો જ જાય. મોહભાવ કે માયાનો અંશ પણ આવે નહીં. આવા વીતરાગભાવનો પુરુષાર્થ જ્યારે પ્રગટ કરીશ, તે સ્વકાળને ધન્ય છે, એવી ભાવના અહીં ભાવી છે. દેહનાશના સમ્પે પણ મારો અતીન્દ્રિય પુરુષાર્થ સણંગ રહો ! દેહભાવનો વિકલ્પ પણ વચ્ચે નહીં. કદી ઘોર ઉપસર્ગ હો તો અપૂર્વ સમાધિમરણની જગૃતિ વધી જાઓ. દેહ જાય છતાં માયા રોમમાં ન થાઓ ! એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે તેની આ ભાવના છે.

“લોભ નહીં છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો” વચ્ચનસિદ્ધિ, લબ્ધિયોગરૂપે પુરુષ પ્રકૃતિઓ પ્રગટે, છતાં તે સન્મુખ જોવાનો વિકલ્પ પણ ન આવે. મારામાં અનંત સુખ છે, હું સ્વયં આનંદધન સિદ્ધ છું. એમાં ઉપાધિજન્ય જડ પુણ્યની લબ્ધિનો શા માટે વિચાર ? મુનિને પૂર્ણ શુદ્ધ આત્મા સિવાય બીજાનો એટલે કે રાગાદિનો વિચાર ન હોય. પૂર્ણ થવાની રૂચિ જેને વધતી જાય છે તે પોતાના પુરુષાર્થને ઉપાધિમાં કેમ જોડે ? જોડે જ નહીં. જ્યાં નિર્લોભતા - વીતરાગદશાનો પુરુષાર્થ ધૂંટાય છે ત્યાં કોઈ પરનિભિત્તમાં અટકવું ન જને; વિશેષ બળવાન સિદ્ધિ પ્રગટ્યા છતાં તે સંબંધી વિકલ્પ પણ ન રહે એવી સ્થિરતાનો અપૂર્વ સ્વ-સમાધિયોગ ક્યારે આવશે ? એવી અહીં ભાવના ભાવે છે.

(કમશા:)

અનંતકાળનાં અંધારા ઓસર્યા

ચંદ્રલાસ ત્રિવેદી

વર્તમાન ચોવીસીના પ્રથમ તીર્થીકર ઋષભદેવના જ્યેષ પુત્ર ભરત રાજ વિમાસણમાં પડ્યા છે. તેમણે છ ખંડ જીતી લીધા પણ ચક્રતન હજુ તેમની આયુધશાળામાં પ્રવેશ કરતું નથી. ચક્રના પ્રવેશ વિના તે ચક્રવર્તી કહેવાય નહીં. ભરત મહારાજાએ મંત્રીઓ અને રાજપુરોહિતો સાથે મંત્રણ કરી તેમની સમક્ષ પ્રશ્ન મૂક્યો, “દિવ્યચક શાખાગારમાં કેમ પ્રવેશતું નથી?” સૌઅ અભિગ્રાય આયો, “તમારા ભાઈ બાહુબલિએ તમારું આધિપત્ય સ્વીકાર્ય નથી તેથી તમે ચક્રવર્તી થઈ શકતા નથી.”

છેવટે ભરતે બાહુબલિને કહેવડાવ્યું, “અણાણું ભાઈઓએ તો એમનાં રાજ્યો મને સોંપી દીધાં અને દીક્ષા લઈ લીધી. તમારું રાજ્ય ભલે તમે કરો પણ તમે મારું આધિપત્ય સ્વીકારો અને તે માન્ય ન હોય તો પછી યુદ્ધ કરો.”

બાહુબલિએ પડકાર જીવી લેતાં કહેવડાવ્યું, “પિતાશ્રીએ આપણને સરખે ભાગે રાજ્ય વહેંથી આય્યું હતું. ભાઈઓનાં રાજ્યો તમે લઈ લીધાં તે જ અન્યાય હતો. તેઓએ ઘોર સંહારના પાપથી બચવા પિતાશ્રીની સલાહ અનુસાર સાધુજીવન સ્વીકારી લીધું અને રાજ્યો છોડી દીધાં. પણ એમ કંઈ હું તમને મારું રાજ્ય નહીં આપું.”

પછી ભરતને બાહુબલિ સાથે યુદ્ધ કર્યા વિના છૂટકો જ ન રહ્યો. કાં તો ચક્રવર્તી થવાની મહત્વાકંક્ષા જીતી કરે કે પછી ભાઈ સાથે યુદ્ધ ચઢે. દેવોએ છેવટે તીર્થકરના બંને પુત્રોને દુંદ્રયુદ્ધ કરી લેવા સમજાવ્યા, જેથી ઘોર હિંસા તો ન થાય.

દુંદ્રયુદ્ધમાં પ્રથમ દાણ્યુદ્ધ થયું. ભરત બાહુબલિની આંખનું ત્રાટક ન જીરવી શક્યો અને તેણે દાણ નીચી કરી દીધી. પછી બાહુયુદ્ધ થયું. તેમાંય ભરતનો પરાજ્ય થયો. નાદ્યુદ્ધ અને દંડ્યુદ્ધમાં પણ ભરત હાર્યો. પરાજિત થયેલા ભરતે નિયમનો ભંગ કરી બાહુબલિ ઉપર ચક છોડ્યું. પરંતુ ચક સગોત્રી બાહુબલિની આમન્યા રાખી તેને પ્રદક્ષિણા લઈને પાછું ફર્યું.

પરંતુ ભરતના ચક છોડવાથી કોષે ભરાયેલા બાહુબલિ બળવાન મુઢી ઉગામીને ભરત તરફ દોડ્યા. બાહુબલિની મુઢીની તાકાત જોતાં જ સૌને લાગ્યું કે ભરત આ બળવાન મુદ્દિપ્રહારને નહીં જીલી શકે અને મોતાને શરણે થઈ જશે. બાહુબલિનો આકોશ અને મુઢીનું બળ જોતાં ભરત રાજ પણ સત્ય થઈ ગયા અને હવે શું કરવું અને શું ન કરવું તેનું પણ તેમને ભાન રહ્યું નહીં. પરંતુ આ શું થયું? બાહુબલિની મુઢી અધ્યર જ કેમ તોળાઈ રહી છે અને ઉપરથી નીચે ઉત્તરતી જ નથી. મુઢી વાળેલો હાથ ભરતના શિર ઉપર તોળાઈ રહ્યો છે. લોકો જોતા રહ્યા અને બાહુબલિએ મુદ્દિપ્રહાર કરવાને બદલે મુઢી ખોલી નાખી અને તેમાં પોતાના લાંબા વાળ પકડી લીધા અને તેનો લોચ કરી નાખ્યો.

પળમાં સૌ સમજ ગયા કે બાહુબલિએ ભાઈને મારીને રાજ્ય જાળવી રાખવાને બદલે સાધુ થવાનું પસંદ કરી લીધું. જે રાજસતાને કારણે ભાઈની હત્યા કરવી પડે તેના કરતાં તેમણે રાજસતા છોડી દેવાનું પસંદ કર્યું. વાત સમજી

જતાં ભરત રાજી બાહુભલિના પગે પડ્યા. ચારેય બાજુ બાહુભલિના ત્યાગની પ્રશંસા થવા લાગી. પ્રજા ઘોર હિંસામાંથી બચી ગઈ. સૌએ શાંતિનો શ્વાસ લીધો.

બાહુભલિએ દીક્ષા અંગીકાર કરી. સાધુ તો થઈ ગયા પણ તેઓ તેમના પિતા ઋષભદેવ પાસે ન ગયા. ત્યાં જય તો તેમણે તેમની પહેલાં સાધુ થયેલ પોતાના અણ્ણાણું નાના ભાઈઓને આચારથી વંદન કરવાં પડે. તે માટે તેઓ તૈયાર ન હતા. તેમણે વિચાર કર્યો કે જો હું કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પિતા પાસે જાઉં તો મારે કોઈને વંદન ન કરવાં પડે. તેથી તેમણે ઉગ્ર તપશ્ચર્યા આરંભી અને કર્મક્ષય કરવા માટે ધ્યાનની ધારાએ ઉપર ચડ્યા. કેટલોય સમય વીતી ગયો પણ બાહુભલિને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. તેઓ તપસાધનાને વધારે ઉગ્ર બનાવે છે. ધ્યાનની ધારાને બળવત્તર કરે છે પણ કેવળજ્ઞાન તો છેટું ને છેટું જ રહી જાય છે.

બીજું બાજુ તેમના પિતાશી તીર્થકર પરમાત્માએ ધ્યાનમાં જોયું કે બાહુભલિ સહેજ માટે અટકી ગયો છે. તેમણે છેવટે તેમની પુત્રીઓ બ્રાહ્મી અને સુંદરીને બાહુભલિને મોહનિદ્રામાંથી જગાડવા મોકલી. બંને બહેનો બાહુભલિ પાસે આવે છે. ધ્યાનસ્થ બાહુભલિની આસપાસ રાફડા થઈ ગયા છે. તેઓ ધ્યાનના કોઈ ઉચ્ચ શિખરને સ્પર્શી રહ્યા હોય તેમ લાગે છે.

ત્યાં બંને બહેનો તેમની નજીક આવીને મધુર કંઠે ગાવા લાગે છે : “વીરા મારા ! ગજ થકી હેઠા ઊતરો, ગજ બેઠે કેવળ ન હોય.”

ઉડે ઉડે ધ્યાનસ્થ બાહુભલિને આ શર્જદો સંભળાયા. તેમની ધ્યાનધારા જરા તૂટી. પછી

વિચાર આવ્યો કે હું હાથી ઉપર ક્યાં બેઠો છું ? ત્યાં તેના ઉપરથી નીચે ઉત્તરવાની આ બહેનો વાત કેમ કરે છે ? ત્યાં તેમના મનમાં જબકારો થયો કે કોઈને નહીં નમું એવા અહંકારના હાથી ઉપર આરૂઢ થઈને તો હું સાધના કરું છું. ક્ષાણવારમાં તેમના ધ્યાનની દિશા પલટાઈ ગઈ. ભાઈ-મુનિઓને વંદન કરવા તેઓ તૈયાર થઈ ગયા. આંખ ખોલી, શરીર હલાવીને રાફડા બંખેરી નાખ્યા. ભાઈઓને વંદન કરવા જવા માટે ઊભા થઈને આગળ વધ્યા.

ત્યાં ચમત્કાર થઈ ગયો. આ શું થઈ રહ્યું છે ? આત્મા ઉપર લાગેલાં અનંત જન્મોનાં કર્મો ખરી રહ્યાં છે. આત્મા અજબ-ગજબની હળવાશ અનુભવી રહ્યો છે. દાણિનો વ્યાપ અસીમ સુધી વિસ્તરી રહ્યો છે અને સકળ સૂચિ કેવળજ્ઞાનના પ્રકાશમાં પ્રત્યક્ષ થઈ ગઈ છે. જે પરમાત્મ-અવસ્થા આટલી ઘોર તપશ્ચર્યા કરવા છિતાંય દૂર ને દૂર રહી ગઈ હતી તેનો પળવારમાં આવિભાવ થઈ ગયો છે. અનંતકાળનાં અંધારાં ઓસરી ગયાં છે અને કેવળજ્ઞાનનો સૂર્ય ઝળહળી રહ્યો છે.

રિનકણિકાઓ

- સંબંધોને સ્નેહથી ઝીલવવા પ્રેમનું પાણી પાતા રહેજો.
- ક્ષમામાં પ્રકાશ છે, વેરમાં અંધકાર છે, ક્ષમામાં સાંધો છે, વેરમાં વાંધો છે.
- મોતીની માળાના મણકા તૂટી જય તો પરોવી શકાય... પણ મનના મણકાનું શું ?
- રિસાઈ જનાર નાનો હોઈ શકે... જ્યારે મનાવનાર તો હુંમેશાં મોટો જ રહેવાનો.
- સામો થાય ‘આગ’ તો તું થાજે ‘પાણી’, આ છે વીરપ્રભુની વાણી.

જીવનની સૌથી દારૂણ અવસ્થા

ધૂની માંડલિયા

જીવનની સૌથી દારૂણ અવસ્થા કઈ ? માણસ ચારે બાજુથી વેરાઈ ગયેલો હોય એ ? ના. કોઈ મોતી આર્થિક આંધીમાં અટવાઈ ગયો હોય એ ? ના. સાવ અબુધ કાળ છે એ બાળપણ ? ના. તો શું જંગાવાતી યુવાની ? ના. જીવનની સૌથી દારૂણ અવસ્થા છે વૃદ્ધાવસ્થા - ઘડપણ. વૃદ્ધાવસ્થા કડવી, કડછી અને કપરી અવસ્થા છે. આ અવસ્થા જીવનનો સૌથી કપરો કાળ છે. આ અવસ્થા નર્યા થાકની અવસ્થા છે. યુવાનીનો મદ ઓગળી ગયો હોય છે. દેહની ચમક દમક ઓસરી ગઈ હોય છે. જીવનની સ્વતંત્રતા ખતમ થઈ ગઈ હોય છે. તમારા ચાલકબળની દોરી તમારા હાથમાંથી સરી જઈને પુત્ર-પુત્રવૃદ્ધુ કે નોકરના હાથમાં જતી રહેતી હોય છે. માળાના મણકા અને ઉગતી પેઢીના છણકા વચ્ચે તમારે કલાકો પસાર કરવાના હોય છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં તમારી જિંદગી ત્યારે પરવશ બની જાય છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં તમારે સતત મૃત્યુના પડછાયા સામે લડતા રહેવાનું હોય છે. આ લડાઈમાં આખરે તમારે જ થાકવાનું હોય છે. તમને થકવવા માટે તો એ ઓછાયો તમારી પથારી આસપાસ ફરતો રહે છે.

વૃદ્ધ અવસ્થાની કરૂણતા એ છે કે એક કલાક પણ ૧૨૦ મિનિટ જેટલો લાંબો હોય છે. શરીરના સેંકડો અંગો અને ઉપાંગો આપણી ઈચ્છા પ્રમાણે ત્યારે સક્રિય થવાના નથી કે જલ્દી મરવાના નથી. જમણી આંખની ઊંભર ૪૦ વર્ષની હશે અને ડાબી આંખની ઊંભર ૭૦ ની થઈ હશે. જમણો કાન ૬૦ ટકા સાંભળતો હશે અને ડાબા કાનની શ્રવણશક્તિ માત્ર ૨૦ ટકા બચી હશે. તમારા માટે એક જમાનામાં વપરાયેલા માનવંતા વિશેખણોની નિરર્થકતા આ અવસ્થામાં સમજાઈ જતી હોય છે. ચિત્તા ઉપર નિશ્ચેતન દેહની સાથે બધાં જ વિશેખણા, બિતાબો, સળગી જાય છે અને વિશેખણોની રાખ પડતી નથી. વિશેખણોમાંથી

ધુમાડો ઉઠતો નથી.

વિસમી સદીના શ્રેષ્ઠ વૈજ્ઞાનિક આલબર્ટ આઈનસ્ટાઇનને વૃદ્ધાવસ્થામાં અંતિમ ઓપરેશન કરવાનું હતું. એમણે કહ્યું, “બનાવટી રીતે જિંદગી લંબાવે રાખવી અર્થહીન છે. મેં મારું કર્મ કરી લીધું છે. હવે વિદ્યાયનો સમય થઈ ગયો છે.” મૃત્યુ સામાન્ય માણસને હલાવી નાખે છે. જીવતાં આવડવું એક વાત છે, મરતાં આવડવું બીજી વાત છે. ઘણા એવા પણ હોય છે કે જેમને શોખથી જીવતાં આવે છે અને શાનથી મરતાં આવે છે. મોટો વર્ગ તો કણસે છે અને વધુને વધુ દવા અને દાકતરની પનાહમાં કણે પણ લાંબું જીવવાની ઈચ્છામાં જ આયાનું પૂરું કરે છે. જે આવી ઘેલી ઈચ્છામાંથી પોતાને ઉગારી લે છે તેને સલામ.

દીવાલ પર મરનાર મા-બાપની તસવીર લગાવી દેવાનું કામ સુધાર આવીને કરી જતો હોય છે. એકાદ મોતીની માળા એ તસવીરને પહેરાવી દેવામાં આવે છે. આવા સ્વર્ગસ્થ સ્વજનનો ફોટો ડ્રોઇંગરૂમમાં ના લાગે એનું ધ્યાન રાખવામાં આવે છે. દીકરાઓની કેદમાંથી છોડાવનાર મૃત્યુનો પેલી તસવીર આભાર માને છે ! જીવતા માણસને મહેણાં-ટોણાં, માન-અપમાન વેઠવાં પડે છે. તસવીરને વળી શું સુખ કે શું દુઃખ ? તસવીર બનીને કેટલાંય મા-બાપ સુખી થઈ જતા હોય છે !!

તમે જ્યારે એવી લાગણી અનુભવો કે ‘હું સાવ એકલો પડી ગયો છું’ ત્યારેય તમે એકલા નથી. પંખીઓના ટહુકા, વૃક્ષોનું પવનના સાચિધે થતું નૃત્ય, નદીના વહેણનો જબકાર કે આકાશના કેનવાસ પર સર્જતા અનેક દશ્યો તમારી આસપાસની સૃષ્ટિમાં હાજર હોય છે પણ આ બધા તમને ત્યારે જ આનંદ આપશો, જ્યારે તમે મનના દિવ્ય ચક્ષુને ખુલ્લા રાખવા તૈયાર હશો. આટલું કરી શકો તોય ઘણું પછી. વૃદ્ધાવસ્થા જહેરમાર્ગ કે બાગના બાંકડામાં બંધાઈ નહિ જાય.

ચિંતન

સંકલન : જ્ઞાવંતલાલ સી. શાહ

- નિજ ભગવાન આત્મામાં એકત્વ-મમત્વનું નામ જ સમ્યગુદર્શન છે, સમ્યક્ષાન છે અને સમ્યક્યારિત છે.
- જ્ઞાન એક એવું સાધન છે કે જેનાથી કર્તા - કર્મની પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્ત થાય અને પૌર્ણગલિક કર્મબંધનો નિરોધ થાય.
- જ્યારે આત્મા પોતાના એક શુદ્ધ, નિર્મળ અને જ્ઞાન-દર્શનથી પરિપૂર્ણ આત્મસ્વભાવમાં સ્થિર થાય છે ત્યારે આચ્છાદનાનો સહજ નિવૃત્ત થઈ જાય છે. આચ્છાદનથી નિવૃત્તિની આ વિધિ છે.
- આત્મા પરભાવોનો ઉપાદાન કર્તા નથી અને નિમિત્તકર્તા પણ નથી. આત્મા જે ભાવ કરે છે તે ભાવરૂપ કર્મનો કર્તા બને છે. જ્ઞાનમય ભાવથી જ્ઞાનમય ભાવ જ ઉત્પત્ત થાય છે તેથી જ્ઞાનીઓનાં બધા ભાવ જ્ઞાનમય જ હોય છે.
- જ્ઞાનવંતને ભોગ નિર્જરાનો હેતુ છે અને અજ્ઞાનીને એ જ ભોગ બંધ કરે છે. કારણ કે અજ્ઞાનીને આ ભોગમાં એકત્વ-મમત્વ, કર્તૃત્વ અને ભોક્તૃત્વ છે, જ્યારે જ્ઞાનીને એમાં એકત્વ, મમત્વ, કર્તૃવ્ય અને ભોક્તૃત્વ નથી તેથી જ્ઞાનીને બંધ થતો નથી. બંધનું મૂળ કારણ શુભાશુભ કિયા નથી પણ અજ્ઞાનભાવ છે, મિથ્યાત્વભાવ છે.
- જીવ પોતે સ્વયં પરિણામી હોવાથી “કારણે અનુસાર જ કાર્ય થાય છે”, જ્યારે મતિજ્ઞાન અને શુત્રજ્ઞાન નિર્વિકલ્પ થઈને આત્મસન્મુખ થાય છે ત્યારે તરત જ સમયસારરૂપ ભગવાન આત્માના દર્શન થાય છે, જ્ઞાન થાય છે, ભગવાન આત્મા પ્રતીતિમાં આવે છે.
- અનુભૂતિમાં આવે છે અને અતીન્દ્રિય આનંદનાં અરણાં જરે છે.
- આત્માનુભવની વિધિ એ છે કે પોતે પોતાના ઉપયોગને પુરુષાર્થપૂર્વક સ્વ-સ્વભાવ તરફ વાળે, આત્મસન્મુખ કરે.
- આત્માનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધાન અને ધ્યાનરૂપ આત્મજ્ઞાન જ એક માત્ર મુક્તિનો હેતુ છે.
- જ્ઞાની વારંવાર પોતાના આત્માને જ્ઞાનનું જ્ઞેય બનાવે છે. એનું ધ્યાન કરે છે કારણ કે રાગનો નાશ કરવાનો આ એક જ ઉપાય છે. જ્ઞાની આત્માએ બુદ્ધિપૂર્વક થતો રાગ તો છોડી જ દીધો છે અને અબુદ્ધિપૂર્વક થતા રાગનો ત્યાગ કરવા વારંવાર આત્માનુભવ કરે છે.
- રાગાદિભાવોનો અભાવ આત્માનુભવથી થાય છે માટે આત્માના કલ્યાણનો માર્ગ એક માત્ર આત્માનુભવ જ છે. આત્મ-અનુભવ એ જ સાચો ધર્મ છે. આત્મામાં ઉત્પત્ત થતાં મોહરાગ-દ્રેષ્ટરૂપ ભાવ જ મૂળબંધનું કારણ છે. જો રાગ-દ્રેષ્ટ-મોહ ન હોય તો પૂર્વે બાંધેલાં કર્મનો ઉદ્ય પણ બંધન કરવા સમર્થ નથી.
- જ્ઞાન અને રાગમાં ઘણ્ણું અંતર છે કારણ કે જ્ઞાન ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે અને રાગ જડ સ્વરૂપ છે. આ સત્યનું મંથન કરતાં ઉગ્ર અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન અને રાગની બિન્દતા બરાબર જ્ઞાનસ્વભાવ ઉપર સ્થિર થાય છે. આ જ બેદવિજ્ઞાન છે. આનો અભ્યાસ કરવાથી આત્મા આત્મામાં સ્થિર થઈ અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ કરે છે.

- પરભાવોથી ભિન્ન નિજ સ્વભાવને જાણવો, અને એમાં જામી જવું, રમી જવું એ જ ધર્મ છે, સંવર છે, નિર્જરા છે અને મોક્ષ પણ છે.
 - ભેદવિજ્ઞાનની ભાવના હંમેશાં ભાવવા યોગ્ય છે. ભેદવિજ્ઞાનની ભાવના ત્યાં સુધી ભાવવી જોઈએ કે જ્યાં સુધી જ્ઞાન જ્ઞાનમાં પ્રતિષ્ઠિત ન થાય.
 - જ્ઞાન જ્ઞાનમાં પ્રતિષ્ઠિત બે પ્રકારે થાય છે :-
 (૧) મિથ્યાત્વનો અભાવ કરી સમ્યક્જ્ઞાન થાય અને ફરી મિથ્યાત્વ ન થાય.
 (૨) જ્યારે જ્ઞાન શુદ્ધોપયોગમાં સ્થિર થઈ જાય અને ફરી વિકારરૂપ પરિણામે નહીં.
 - ધર્મની ઉત્પત્તિ સંવર, ધર્મની વૃદ્ધિ નિર્જરા અને ધર્મની પૂર્ણતા મોક્ષ છે. નિજ ભગવાન આત્માનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધાપૂર્વક થનાર આત્મધ્યાનથી જે શુદ્ધતા પ્રગટ થાય છે તે સંવર છે. આ આત્મધ્યાનથી આ શુદ્ધતામાં જે વૃદ્ધિ થાય છે તે નિર્જરા છે અને આ વિધિથી પૂર્ણ શુદ્ધતા પ્રગટ થવી તે મોક્ષ છે.
 - સુખ-દુઃખ ભોગવવાં તો પડે છે પણ ભોગવવા માત્રથી કર્મનો બંધ નથી થતો પણ બંધ તો રાગ-દ્રેષ્ટ-મોહ થાય છે ત્યારે જ થાય છે. પર દ્રવ્યની કિયાના કારણે આત્માને કોઈપણ પ્રકારનો કર્મબંધ થતો નથી. એક દ્રવ્યના કારણે બીજા દ્રવ્યમાં કોઈ પરિવર્તન થતું નથી. પરદ્રવ્ય ભોગવવાની ભાવનાથી, ઈચ્છાથી કર્મબંધ થાય છે. ભોગોમાં સુખબુદ્ધિથી કર્મબંધ જરૂર થાય છે.
 - પ્રત્યેક આત્મા પોતાના જીવન-મરણ અને સુખ-દુઃખ માટે જવાબદાર પોતે જ છે, એના પરિણમનમાં ઈન્દ્ર કે જિનેન્દ્ર કોઈપણ હસ્તક્ષેપ કરી શકતાં નથી.
 - જ્યાં સુધી આત્મા બાહ્યવિષયરૂપ શરીર, શ્રી-પુત્ર વગેરેમાં “આ મારા છે” ઈત્યાદિ મમતવરૂપ સંકલ્પ કરે છે અને મનમાં હર્ષ-વિષાદરૂપ વિકલ્પ કરે છે ત્યાં સુધી અનંતજ્ઞાનથી સમૃદ્ધ આત્મતત્ત્વને હૃદયથી જાણતો નથી.
 - જ્ઞાનનો આશ્રય હોવાથી શુદ્ધાત્મા જ જ્ઞાન છે, દર્શનનો આશ્રય હોવાથી શુદ્ધાત્મા જ દર્શન છે અને ચારિત્રનો આશ્રય હોવાથી શુદ્ધાત્મા જ ચારિત્ર છે. આ નિશ્ચયનયનું કથન છે.
 - પરમાં એકત્વ-મમત્વ ધારણ કરનાર અપરાધી આત્મા હંમેશાં કર્મબંધ કરે છે અને પોતાના આત્મામાં જ એકત્વ-મમત્વ ધારણ કરનાર અને તેમાં જામી જનાર આત્માને કર્મબંધન થતું નથી.
 - નિશ્ચયથી ભગવાન આત્મા અકર્તા જ છે તો પણ અજ્ઞાનાવસ્થામાં તેને કર્મબંધ થાય છે. બંધનું મૂળ કારણ અજ્ઞાન છે.
 - જ્યારે આત્મા પૂર્ણપણે શુદ્ધોપયોગરૂપ પરિણામે ત્યારે અંતર્મુહૂર્તમાં વીતરાગી-સર્વજ્ઞ બની જાય છે.
 - સર્વ વિકલ્પોને શમાવી એક માત્ર નિજ ભગવાન આત્માનો જ આશ્રય કરો, તેના જ શરણમાં જાઓ, તેને જ જાણો, માનો અને તેમાં જ રમી જાઓ. સુખી થવાનો આ એક જ માત્ર ઉપાય છે.
 - આત્માના કલ્યાણનો એકમાત્ર ઉપાય આત્માનુભવ છે, બીજો કોઈ નથી. સમયસાર ગ્રંથમાં બતાવેલ આત્મતત્ત્વને જાણીને તેમાં જ જામી જનાર-રમણ કરનારને ઉત્તમ સુખ મળે છે - મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(‘શ્રી સમયસાર’ ના આધારે સંકલન)

આત્મભાવના

સંકળન : વસંતભાઈ કે. ખંડાર

(૧) ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકમૂર્તિ, આનંદમૂર્તિ છે. જેમ સાકરનો ગાંગડો ગળપણથી ભરેલો છે તેમ જ્ઞાયક આત્મા આનંદથી ભરેલો છે, શાશ્વત આનંદનું ધામ છે.

(૨) શરીરથી આત્મા જુદો છે. જે જ્ઞાણનાર તે આત્મા છે. વિકલ્પ આવે છે તે પણ આત્મા નહિ, વિકલ્પથી જુદો જે જ્ઞાણનાર તે આત્મા. વિકલ્પની પાછળ જે જ્ઞાનધારા છે, જ્ઞાયક છે તે આત્મા છે. તેમાં દર્શિ લગાવતા આનંદ આવે છે.

(૩) હું જ્ઞાયક છું, જ્ઞાનનો પિંડ છું, અબજ્ઞ છું - આવા વિચારો કરતા જો થાકી જવાય તો દેવ-ગુરુના મહાન પ્રસંગો, તીર્થયાત્રાના મહાન પ્રસંગો યાદ કરવાં. વિકલ્પની સાથે 'જ્ઞાન છું' તે ધ્યાનમાં રાખવું. 'હું નિરાળો... નિરાળો છું.'

(૪) તત્ત્વની રુચિ જ આત્માની નજીક લઈ જાય છે અને દર્શનમોહને તોડીને મંદ કરે છે. રુચિ યથાર્થ કરવી. વિકલ્પો તો અનંતા આવે.

(૫) પરિણામની ધારા પલટાઈ જાય તો ફરી ફરી જ્ઞાયકના વિચાર કરવા. પેટમાં જે દર્દ થાય છે તે હું નહિ, તેનો જ્ઞાણનાર ... જ્ઞાણનાર તે હું. હું સ્વ પર પ્રકાશક છું. હું જ્ઞાયક ... જ્ઞેયને જ્ઞાણનાર છું. બહારનું બધું જ્ઞાય તે જ્ઞેય અને જ્ઞાણનાર તે જ હું છું. હું જ્ઞાયક છું. હું એક શુદ્ધ ભાવ છું.

(૬) 'હું શુદ્ધ છું, જ્ઞાયક છું' એવા જે વિકલ્પ તેનાથી થાકી જવાય એ ખરું; જો કે 'જ્ઞાયક છું' એવા સહજ પરિણામતા જ્ઞાનમાં થાક હોતો નથી.

(૭) સમ્યગ્દર્શન પ્રામ કરવાની તીવ્ર ભાવના છે તો પુરુષાર્થ કરવો. સમ્યગ્દર્શન પ્રામ ન થાય તેથી આકૃગતા અને ઉત્તાવળ ન કરવી. રુચિ છે ને ભાવના છે તે સાથે ને સાથે જ રહે છે. વિકલ્પ બહાર જાય છે

તેથી પણ બહુ ખેદ ન કરવો. એક સરખો વિકલ્પ મુનિઓને પણ રહેતો નથી. માટે ખેદ અને આકૃગતા ન કરવી. રુચિ અને ભાવના વધારવી.

વિશેષ સ્વાધ્યાય :

(૧) પોતાની વિચાર-ચિંતનધારામાં, વર્તમાન વર્તતી અવસ્થાની ગૌણતા થવી આવશ્યક છે અને એમ થાય ત્યારે જ દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટે છે.

(૨) પર્યાયમાં સંતુષ્ટપણું એ પર્યાયબુદ્ધિ છે, તે દર્શનમોહને તીવ્ર કરે છે. માટે કોઈ પણ પ્રકારે 'તેમ થવા યોગ્ય નથી.' પર્યાયમાં ઠીકપણું રહે ત્યાં સુધી મુમુક્ષુ જીવ સ્વભાવને અવલંબી શકે નહિ.

(૩) સ્વભાવ પ્રત્યથી પુરુષાર્થ-એ જ સત્ય પુરુષાર્થ છે. હંમેશાં સ્વભાવનું જ લક્ષ રહેવું જોઈએ - એની જ મુખ્યતા હોવી જોઈએ.

(૪) ચાલતી વિકારી પર્યાય, અપૂર્ણ પર્યાયની અપેક્ષા વિના - એટલે કે પર્યાય માત્રની અપેક્ષા વગરનો, જે અનંત ગુણનો એકરૂપ દ્રવ્ય સ્વભાવ છે તેને જ સ્વ સ્વરૂપે ગ્રહણ કરવું છે તે દ્રવ્યદર્શિ છે.

(૫) ત્રિકાળી શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ એટલે શુદ્ધ 'જ્ઞાનમાત્ર'નું આસ્વાદન અર્થાત્ વેદન.

(૬) જ્ઞાન અભ્યાસ થવા અર્થે, સ્વ સન્મુખ થવા અર્થે, જ્ઞાનની વ્યાપકતા, સ્વચ્છતા (સાકારપણું), વેદકતા અને પ્રત્યક્ષતા દ્વારા પરથી-રાગથી ભિન્ન અને પોતાના અભિન્ન જ્ઞાનમય આત્માનો નિરંતર આશ્રય કરવા યોગ્ય છે, જેથી અંતર્મુખ થવાય.

(૭) સ્વભાવ ત્રિકાળ શક્તિરૂપ હોવાથી તેનું ભાવભાસન, સીધું થતું નથી, પરંતુ વ્યક્ત જ્ઞાન પર્યાયમાં ખુલ્લો સ્વભાવઅંશ છે તેનું અંતરંગ સૂક્ષ્મ અનુભવદર્શિથી અવલોકન થતાં, અખંડ ત્રિકાળી અપરિણામી ધ્રુવ 'સ્વ તત્ત્વ' સ્વપણે પ્રતિભાસે છે.

દરેક પિતાને સલામ

સંકલન : શરદ ડેલીવાળા - શરદ જશવાણી

માતા ઘરનું માંગલ્ય હોય છે, તો પિતા ઘરનું અસ્તિત્વ હોય છે, પણ ઘરના આ અસ્તિત્વને આપણે ક્યારેય સમજવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે બરો? પિતાનું મહત્વ હોવા છતાં પણ તેના વિષે વધુ લખવામાં નથી આવતું કે નથી બોલવામાં આવતું.

પણ શકાતું નથી. પોતાના પિતા મૃત્યુ પામે છતાં આપણા પિતા રડી શકતા નથી, કારણ કે નાના ભાઈ-બહેનોને સાચવવાનાં હોય છે. પોતાની માતા મૃત્યુ પામે તો પણ પિતા રડી શકતા નથી, કારણ કે બહેનને આધાર આપવાનો હોય છે. પત્ની અડધે રસ્તે સાથે

કોઈપણ વ્યાખ્યાનકાર માતા વિષે બોલ્યા કરે છે. સંતમહાત્માઓ પણ માતાના મહત્વ વિશે ૪ વધારે કહે છે. દેવ-દેવીઓએ પણ માતાના જ ગુણગાન ગાયા છે. લેખકો-કવિઓએ પણ માતાના ખૂબ વખાં કર્યા છે. સારી વસ્તુને માતાની ઉપમા આપવામાં આવે છે.

પણ ક્યાંય પિતા વિષે બોલાતું નથી. કેટલાક
લોકોએ પિતાની કલ્પનાને કલમની ભાષામાં મૂકી છે
પણ તે ઉથ, વ્યસની અને મારજૂડ કરનારા જ હોય
છે. આવા પિતાઓ સમાજમાં એકાદ-બે ટકા હશે,
પણ સારા પિતાઓ વિષે શું લખાયું છે ?

માતા પાસે આંસુનો દરિયો હોય છે, તો પિતા
પાસે સંયમની દીવાલ હોય છે. માતા રડીને છૂટી
થઈ જાય છે, પણ સાંત્વન આપવાનું કામ તો પિતાએ
જ કરવું પડે છે અને રડવા કરતાં સાંત્વન આપવામાં
વધુ મહેનત કરવી પડે છે, કારણ કે દીવા કરતાં
દીવી વધારે ગરમ હોય છે ને ! પણ શ્રેય તો હુંમેશાં
દીવાને જ મળે છે.

રોજ આપણને સગવડ કરી આપનારી માતા
યાદ રહે છે, પણ જીવનની આજીવિકાની વ્યવસ્થા
કરનારા પિતાને આપણો કેટલી સહજતાથી ભૂલી
જઈએ છીએ !

બધાની સામે મોકળા મને માતા રડી શકે છે,
પણ રાત્રે તકિયામાં મોહું છુપાવીને ઝુસ્કાં ભરે છે તે
પિતા હોય છે. માતા રડે છે, પણ પિતાથી તો રડી

પણ શકતું નથી. પોતાના પિતા મૃત્યુ પામે છતાં આપણા પિતા રડી શકતા નથી, કારણ કે નાના ભાઈ-બહેનોને સાચવવાનાં હોય છે. પોતાની માતા મૃત્યુ પામે તો પણ પિતા રડી શકતા નથી, કારણ કે બહેનને આધાર આપવાનો હોય છે. પત્ની અડધે રસ્તે સાથ છોડીને જતી રહે તો બાળકોનાં આંસુ લૂછવાનું કામ પણ પિતાએ જ કરવાનું હોય છે.

જીજાબાઈએ શિવાજીને ઘડગા એમ ચોક્કસપણે
 કહેવું જોઈએ, પણ તે સમયે શાહજી રાજાએ કરેલી
 મહેનતને પણ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ. દેવકી-યશોદાના
 કાર્યની પ્રશંસા અવશ્ય કરીએ, પણ નદીના પૂરમાંથી
 મધરાતે માથા પર બાળકને સુરક્ષિતપણે લઈ જનારા
 વાસુદેવને પણ મહત્વ આપીએ. રામ એ કૌશલ્યાના
 પુત્ર અવશ્ય છે, પણ પુત્રવિયોગથી તરફકીને મૃત્યુ
 પામ્યા તે પિતા દશરથ હતા.

પિતાના ટેક્ટેકાણો સંધારેલા જોડા જોઈએ તો
તેમનો પ્રેમ નજરે ચઢે. તેમની ફાટેલી ગંજ જોઈએ
તો સમજાય કે ‘આપણા નરીબનાં કાણાં તેમના
ગંજમાં પડ્યાં છે.’ તેમનો દાઢી વધેલો ચહેરો તેમની
કરકસર દેખાડે છે. દીકરા-દીકરીને નવા જીન્સ લઈ
આપશો, પણ પોતે તો જૂનો લેંઘો જ વાપરશો. સંતાનો
૧૦૦/૨૦૦ રૂપિયા પાલર કે સલૂનમાં જઈને બિલ
કરશો, પણ તેમના જ ઘરના પિતા દાઢીનો સાબુ
ખલાશ થઈ ગયો હશે તો નહાવાના સાબુથી દાઢી
કરી લેશે. ઘણી વાર તો ખાલી પાણી લગાડીને જ
દાઢી કરી લેતા હોય છે.

પિતા માંદા પડે ત્યારે તરત જ દવાખાને જતા
નથી. તે માંદગીથી ડરતા નથી. જો દાકતર એકાદ
મહિનો આરામ કરવાનું કહી દેશે તો શું કરવું તેનો
ડર લાગે છે, કારણ કે દીકરીના લગ્ન અને દીકરાનું
શિક્ષણ બાકી હોય છે. ઘરમાં આવકનું બીજું કોઈ

પણ સાધન ન હોય, પહોંચ હોય કે ન હોય, પણ દીકરાને એન્જિનિયરિંગ કે મેડિકલમાં પ્રવેશ અપાવે છે. ખેંચ ભોગવીને પણ બાળકને નિયમિત હોસ્પિટમાં પૈસા મોકલે છે, પણ કેટલાક દીકરાઓ જે તારીખે પૈસા મળે તે જ તારીખે પરમિટરુમાં પાર્ટીઓ આપે છે અને જે પિતાએ પૈસા મોકલ્યા હોય તેની જ મજાક ઉડાડે છે !

પિતા ઘરનું અસ્તિત્વ હોય છે. જે ઘરમાં પિતા હોય છે તે ઘર તરફ કોઈ પણ ઊંચી આંખ કરીને જોઈ શકતું નથી, કારણ કે ઘરના કર્તાહૃત્તા જીવંત છે. જો તેઓ કંઈ પણ કરતા જ ન હોય તો પણ મહત્વના કર્તાહૃત્તા તરીકેના પદ પર હોય છે અને ઘરના કામ જુએ છે, સંભાળે છે.

માતા હોવી અથવા તો માતા હોવના સત્યને પિતાને લીધે જ અર્થ મળે છે, એટલે કે પિતા હોય તો જ માતાનું અસ્તિત્વ શક્ય હોય છે. કોઈ પણ પરીક્ષાનું પરિણામ આવે ત્યારે માતા જ સહુથી નજીકની લાગે, કારણ કે પડભામાં લે છે, વખાળ કરે છે, આશિષ આપે છે, પણ ગુપચુપ જઈને પેડાનું બોક્સ લાવનારા પિતા કોઈના ધ્યાનમાં રહેતા નથી.

બાળક આવવાનું હોય તેવી સુવાવડી સ્વીનું ખૂબ મહત્વ હોય છે, પણ હોસ્પિટલની લોબીમાં અસ્વસ્થ થઈને આમથી તેમ આંટા મારનારા એ આવનારા બાળકના પિતાની કોઈ નોંધ લેતું નથી.

દાઝી ગયા, ઠેસ લાગી કે માર વાગ્યો કે તરત જ ‘ઓ મા’ આ શબ્દો મોઢામાંથી બહાર પડે છે, પણ રસ્તો ઓળંગતા એકાદ ટ્રક નજીક આવીને જોરથી બ્રેક મારે તો ‘બાપ રે’ આ શબ્દ બહાર પડે છે. નાના સંકટો માટે મા ચાલે, પણ મોટી સમસ્યાઓનાં વાદળાં ઘેરાય ત્યારે પિતા જ યાદ આવે.

કોઈ પણ સારા પ્રસંગે ઘરની દરેક વ્યક્તિ જતી હોય છે, પણ મરણના પ્રસંગે પિતાએ જ જવું પડે છે.

પિતા શ્રીમંત સાસરું ઘરાવતી દીકરીને ત્યાં

બહુ જશે નહિ, પણ દીકરી ગરીબ ઘરમાં આપી હશે તો ભલે ઉભા ઉભા ખબર કાઢવા જવું પડે, તે ચોક્કસ દીકરીના ઘરનાં ચક્કર કાપશે.

યુવાન દીકરો ઘરે મોડો આવે ત્યારે પિતા જ તેની રાહ જોઈને મધરાત સુધી ઉજાગરો કરતા હોય છે.

દીકરાની નોકરી માટે સાહેબ સામે લાયાર થનાર પિતા, દીકરીને પરણાવવા માટે ઠેકઠેકાણે મુરતિયા જોવા ઉંબરા ઘસતા પિતા, ઘરના લોકો માટે પોતાની વ્યથા અને જરૂરતને કોરાણે મૂકી દેતા પિતા કેટલા મહાન હોય છે, ખરું ને ?

પિતાનું મહત્વ કોને સમજાય છે ?

બાળપણમાં જ જે પિતા અવસાન પામે તો અનેક જવાબદારીઓ ખૂબ નાની ઉમરમાં સંભાળવી પડે છે. તેને એક એક વસ્તુ માટે તરસવું પડે છે. પિતાને ખરા અર્થમાં સમજ શકે તો તે છે ઘરની દીકરી ! સાસરે ગયેલી કે ઘરથી દૂર રહેતી દીકરી પિતા સાથે ફોનમાં વાત કરે ત્યારે પિતાનો બદલાયેલો અવાજ એક ક્ષાણમાં ઓળખી જાય છે.

કોઈ પણ દીકરી પોતાની ઈંચા બાજુમાં મૂકીને પિતા કહે તે જગ્યાએ લગ્નની વેદી પર ચઢી જતી હોય તેવા પ્રસંગો શું આજે પણ સમાજમાં નથી બનતા ? દીકરી પિતાને ઓળખે છે, સાચવે છે. બીજાઓ પણ પોતાને આ રીતે જાણો, ઓછામાં ઓછી એટલી તો અપેક્ષા બીજાઓ પાસે પિતા રાખે કે નહિ ?

આપણી પાસે તો થોડા ઉત્સવો છે, જેને ઉજવતી વખતે માતા-પિતાને યાદ કરી લઈએ, તેમના પ્રત્યેનું ઋણ ચૂકવવા આપણે તેમને પગે લાગીએ અને એમના આશીર્વાદ મેળવીએ અને આપણા જ સંસ્કાર, ધર્મ, નાત-જાતના ભેદભાવ વગર આપણી પદ્ધીની પેઢીને પણ આપીને યથાશક્તિ પિતૃતર્પણ કરીએ.

• • •

अहंकार का अभाव ही मार्दव है ।

बा. ब्र. पवन जैन, बा. ब्र. कमल जैन

(जैन उदासीन आश्रम, ईसरी)

मार्दव अर्थात् मृदु-परिणाम, कोमल परिणाम, अभिमान के विरोधी परिणाम। संसारी प्राणी आज तक पर पदार्थों को अपना (अर्थात् अपनी आत्मा के) मानता हुआ कुल, जाति, रूप, धन, बल, ऐश्वर्य, तप, ज्ञान आदि की महिमा को गिनता हुआ, इनमें रस लेता हुआ इनके कारण ही अपनी महानता मानकर गर्व करता हुआ चला आ रहा है। (१) अहंकारी व्यक्ति मानता है, “मेरा ‘कुल’ बहुत उँचा है, मैं सूर्य वंशी हूँ। मैं भगवान् की सन्तान हूँ और सबसे उँचा हूँ। भगवान की संतान होने का अहंकार करता है पर खुद भगवान बन जाता है इसकी खबर ही नहीं है। अतः उच्च कुल प्राप्त कर आत्म हित करना ही श्रेयस्कर है। (२) कभी मानता है, “मेरी जाति बहुत उँची है, मेरे मामा की आज्ञा अनेकों देश स्वीकार करते हैं, मेरे नाना इनने दानी थे, मेरी माता बड़ी विदुषी है आदि।” अरे ! क्या हुआ यदि तेरी माता, तेरे मामा और नाना बड़े थे ? तुझे इनसे क्या लाभ ? तु तो यह देख कि तू कौन है ? उन्होंने बड़े कार्य किए तो वे बड़े कहलाये, तू बड़ा कार्य करेगा तो तू बड़ा कहलायेगा। नीच काम करने से कौन उँचा बनता है। हे चेतन ! तू अपनी ज्ञान चेतन वाली ‘जाति’ को पहचान। तू भी भगवान् बन सकता है। (३) कभी कहता है, “मैं बड़ा रूपवान हूँ। गली में मुझे जाता

देखकर स्त्रियाँ अपना काम छोड़ बरामदों में आकर खड़ी हो जाती है। और ! कौन सी रूप की बात करता है ? इस चमड़े के रूप की ? लो एक बार दर्पण में अपना मुँह देखो, और १० साल पहले के अपने रूप को मिलाओ। कितना अन्तर गया है, और १० साल बाद क्या हालत होगी इसकी ? जरा मक्खी के पंख समान पतली सी इस द्विल्ली को उतार कर देखो इसका रूप । और भोले प्राणी ! अपनी आत्मा के ज्ञान, आनन्द रूप को भूलकर इस चमड़े पर लुभाते लज्जा नहीं आती ? (४) कभी सोचता है, “मैं बड़ा धनवान हूँ, बड़े बड़े व्यपारी मस्तक रगड़ते हैं, सारी मण्डी का भाव मेरे हाथ में है। मेरे पास ५०० गाँव है, यह देखो करोड़ो के हीरे जवाहरात, खजाना भरा पड़ा है। कुबेर भी शर्माता है मुझसे। ज्ञानी कहते हैं कि किस पर गर्व करता है ? इस धूल पर जो पुण्य का नाश होते ही विलय हो जाने वाली है। और, ज्ञान को अपना धन समझ और इस धन से परोपकार करके इसकी सार्थकता करो। (५) कभी सोचता है, “मैं बड़ा बलवान हूँ, बड़े-बड़े पराक्रमी वीर मेरा लोहा मानते हैं, किसकी ताकत है कि मुझे जीत सके ?” और ! तनिक बल से तू सर्व विजयी होने का दावा करता है। अपनी भीतर देख कि यमराज की विकराल दाढ़ में बैठा हुआ तू भले हँस रहा हो, पर कितनी देर के लिए ?

अभी जबड़ा बन्द हो जायेगा । खुद प्रगट करने का परूषार्थ कर । (६) कभी कहता है, “मेरा बड़ा ऐश्वर्य है । हाथी, घोड़े, महल, सोना, नौकर कारखाने न जाने क्या-क्या ।” किस ऐश्वर्य का अंहकार कर रहा है मानव । उसी पर जो एक बम पड़ जाने कहाँ चला जायगा ? जिसके लिए सम्भवः रात को तुझे नींद भी नहीं आती । इधर देख, अपनी आत्मा के साम्राज्य को, जहाँ शान्ति तेरी दासी है, ज्ञान तेरा मंत्री है, अनन्त बल तेरी सेना है, और सुख तेरा पुरोहित है । अभिमान करना है तो इसके प्रति करो । (७) कभी मानता है, “मैं बड़ा तपस्वी हूँ । ज्योष्ट माह की दोपहर में अन्दर पत्थर की तपती शिला पर घण्टों बैठा रहता हूँ, पोष-माधकी कडकडाती ठण्डी रातों में स्मशानभूमि में योग साधता हूँ, महिनों-महिनों का उपवास, नीरस भोजन तथा अनेकों कठिन तप करता हूँ, अनेकों परिषह सहता हूँ ।” कैसा

तप ? शरीर को तपने का ? भृती के सामने बैठा लुहार सारा दिन तपा करता है । क्या अन्तर है उसमें और तुझमें ? अरे ! शरीर को तपाने के साथ कषायों को तपा और शान्ति की महिमा जगा । (८) कभी मानता है, “मैं बड़ा ज्ञानी हूँ बड़े-बड़े तार्किकों को शास्त्रार्थ में परास्त कर दूँ । मेरे तर्कों का उत्तर देने में कौन समर्थ है ? बड़े-बड़े शास्त्र मेरे हृदय में रखे हैं । बड़े-बड़े पण्डित मेरा लोहा मानते हैं । दो-दो घण्टे धारावाही बोल सकता हूँ । तर्क, अलंकार, व्याकरण ज्योतिष, सिद्धान्त, अध्यात्म और सर्वोपरि करणानुयोगी की सूक्ष्म-कथनी मेरे लिए बच्चों का खेल है ।” किस ज्ञान पर अहंकार करता है चेतन । अपने अन्दर तीन लोक को जानने वाला ज्ञान है उसको देख । यदि शान्ति के प्रति बहुमान न हुआ तो शास्त्र किस काम का, गधे पर भार लादने के समान है ।

अमृतबिंदु

- संतो के पास उपदेश है तो नेताओं के पास ताकत है । ताकत और उपदेश दोनों मिल जाए तो देश का विकास आसानी से हो सकता है ।
- जीवन में खुशियाँ लाना हैं तो जिद और गुस्से से दूर रहना होगा । पुरुष गुस्सा करना कम कर दें और महिलाएँ जीद करना छोड़ दे तो जीवन सुखद हो सकता है ।
- चाय में चीनी डालना भले ही भूल जाना, मगर वाणी में माधुर्य डालना मत भूलना ।
- खुश रहना और शांत रहना यह आत्मा की प्रकृति है । छल और हिंसा विकृति है । स्वयं दुःख सहकर दूसरों को सुख देना यह उपकृति है । और जीओ और जीने दो यह हमारी संस्कृति है ।
- जीवन और समाज में सहिष्णुता कम हो गई है । सहनशीलता आज के जीवनमें इतनी ही जरूरी है जितनी की जिंदा रहने के लिए वायु जरूरी है ।

માળ વિભાગ

સંકલન : મિતેશભાઈ એ. શાહ

પરનિંદા

એક ગામમાં સંત પથાર્યા. સંતના પ્રવચનમાં આખું ગામ આવ્યું. આ ગામમાં એક માણસ રહેતો. એને પરનિંદાનો ભારે રસ. સાધુસંત હોય કે સગા મા-બાપ હોય, લાગ મળે તો એ કોઈની નિંદા કરવામાં બાકી રાખતો નહિ. આખા ગામની સાથે એ પણ પ્રવચનમાં જોડાયો - સંતના કોઈ વીક પોઈન્ટ મળી જાય તો એમની નિંદા કરવાનો ચાન્સ મળી જાય એટલે સ્તો. પણ કમાલ થઈ. રોજના પ્રવચનો સાંભળી એના જીવનમાં અદ્ભુત પરિવર્તન આવ્યું. એને પોતાના પાપનું ભારે હુંબ થયું.

એક દિવસ સંત પાસે આવીને તેણે પ્રાર્થના કરી, “ગુરુદેવ ! મેં આજ સુધીમાં ઘણાની નિંદા કરી છે. તમારું પ્રવચન સાંભળીને મારા જીવનમાં પરિવર્તન આવ્યું છે. કૃપયા મને પ્રાયશ્ચિત્ત આપો.”

સંતે પોતાની પાસે પેઢો એક કાગળ હાથમાં લીધો. એના થઈ શકે એટલા જીણામાં જીણા ટુકડા કર્યા. તમામ ટુકડાઓને સાચવીને પેલા માણસના હાથમાં આપીને કહ્યું, “આ તમામ ટુકડાઓ લઈને તમે ગામ વચ્ચે આવેલ ઊંચા ટાવર ઉપર ચઢી જાઓ. પછી આ તમામ ટુકડાઓને આકાશમાં ઉડાડી દેજો. પછી મારી પાસે આવો.”

આવનારો માણસ તો વિચારમાં પડી ગયો. સંતના આ કથન પાછળ પણ જરૂર કંઈક રહેસ્ય હશે જ, એમ સમજીને તમામ ટુકડાઓ લઈ તે જડપથી ટાવર તરફ ચાલ્યો. સરસડાટ ટાવર ઉપર ચઢીને તમામ ટુકડાઓ આકાશમાં ઉડાડી દીધા.

સંત પાસે આવીને પેલા માણસે કહ્યું, “સંતજ ! આપે કહ્યા મુજબ તમામ ટુકડાઓ ટાવર

ઉપર ચડીને આકાશમાં ઉડાડી દીધા છે. હવે તો મારું પ્રાયશ્ચિત્ત પૂર્ણ થઈ ગયું ને ?” સંતે કહ્યું, “હવે જેટલા કાગળના ટુકડા તમે ઉડાડી દીધા છે તે બધા વીણીવીણીને પાછા લઈ આવો. એક પણ રહી ન જાય તેની કાળજ રાખજો.”

પેલા માણસે કહ્યું, “સંતજ ! આ કેવી રીતે બની શકે ?”

સંતે કહ્યું, “જો આ ન બની શકે તો નિંદાનું પ્રાયશ્ચિત્ત પણ ન થઈ શકે. નિંદા એક એવું ભયંકર પાપ છે કે જેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું મુશ્કેલ છે. કારણ કે આજ સુધીમાં જેની જેની નિંદા કરીને જેના જેના કાનમાં તમે ઝેર રેઝયું છે... તે બધાના કાનમાંથી આ ઝેર કઈ રીતે સાફ કરી શકશો ? તમે તમારી ભૂલનો સ્વીકાર કરવા એ બધાને એક સ્થાન પર ભેગા કરી શકશો ?

અને બીજી વાત...

એકવાર નિંદાનો રસ પડી ગયા પછી તો કોણી નિંદા ન થાય એ સવાલ છે. સંત તુકારામે કહ્યું છે:

સંતનિંદા જ્યાચે ધરી, નહે ઘર તે યમપુરી

(જે ઘરમાં સંતનિંદા છે, તે ઘર ઘર નથી પણ સમશાન છે.)

કવિએ કહ્યું છે : નિંદક ન છોડે માને બાપ રે.

બોલો, આ પાપ ઓછું મોહું છે ? આટલું સાંભળ્યા પછી પણ જો નિંદાનો રસ ન જ છૂટે તો સાંભળી લે...

‘નિંદા ન કરીએ પારકી, ન રહેવાય તો કરજો આપકી.’

આવનારો માણસ તો આ વાત સાંભળીને થીજી જ ગયો.

માલ રહે - માલિક ચલે...

માણસ પૈસાને જ સર્વસ્વ માનીને તેની પાછળ આખી જિંદગી ખર્ચી નાખે છે. પણ અચાનક મૃત્યુ સામે આવીને ઉભું રહી જાય છે ત્યારે તેને સમજાય છે કે જેને હું મૂલ્યવાન ગણતો હતો તે પૈસાની કોઈ કિંમત નથી.

૨૬ મી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ ના રોજ કચ્છમાં ભયંકર ભૂકુંપ આવ્યો. ભૂજ, ભાડાઉ, રાપર, અંજાર વગેરે અનેક ગામોમાં પારાવાર નુકસાન થયું.

ભાડાઉ નગરપાલિકાના ઉપમભુખ પુષ્પાબેન પોતાના પતિ વિનોદભાઈ દક્કર વગેરે પરિવારના આઠ સભ્યો સાથે ભૂકુંપમાં ફસાઈ ગયા. આઠમાંથી પાંચ તો દબાઈને કદાચ તાત્કાલિક મૃત્યુ પામી ગયા હશે. પણ વિનોદભાઈ જીવતા હતા. તેઓ ચાર કરોડના માલિક હતા. તેઓ છત નીચે દબાઈ ગયા હતા. બચવા માટે તરફદિયા મારતા હતા. જોર લગાવી લગાવીને બૂમો પાડી રહ્યા હતા કે મને કોઈ કાઢો, મને કોઈ બચાવો. જે મને કાઢશો તેને હું ત્રણ કરોડ રૂપિયા રોકડા આપીશ.

એમની ચીસો સાંભળીને ભલભલાના હદ્ય વલોવાઈ જતા, ઘણા લોકોએ બચાવવા મહેનત કરી. પણ વ્યર્થ. વિનોદભાઈ મૃત્યુ પામ્યા. પરિવારમાં માત્ર બે જ બચ્યા - એંસી વર્ષના માણ અને દોઢ વર્ષનું બાળક. માણને આજે પણ એક જ ચિંતા છે કે હું થોડા સમયમાં ઉપડી જઈશ, પણ આ બાળકનું શું? કરોડો રૂપિયાને કઈ રીતે સાચવશે આ બાળક?

યાદ રહે, માણસ ગમે તેટલી આશા રાખીને પૈસા કમાતો હોય, પણ એ પૈસો પોતે ભાગ્યે જ વાપરી શકતો હોય છે. કીડીઓએ બેંગું કરેલું અનાજ તેતરને કામ લાગે છે. મધમાખીનું મધ વાધરીને કામ લાગે છે, તેમ કમાયેલા પૈસા અહીં જ છોડી જવાના અને એ માટે કરેલા કર્મો સાથે લઈ જવાના.

કહ્યું છે,

“પાની બાઢ્યો નાવમે, ઘરમે બાઢ્યો દામ;
દોનોં હાથ ઉદેચિયે, યહી સયાનો કામ.”

ઈમાનદારી

બંગાળના એક સ્વાતંત્ર્યવીર શ્રી વીરેન્દ્ર ચહોપાધ્યાયે પોતાનું મોટા ભાગનું જીવન ગરીબાઈમાં જ પસાર કર્યું હતું. પણ ગરીબાઈનો તેમને જરાયે અફસોસ હતો નહિ.

તેઓ તો માનતા જ આવ્યા હતા કે જેમણે દેશની સેવા કરવી છે તેમને માટે ગરીબી કોઈ શાપરૂપ બનવાને બદલે આશીર્વાદરૂપ જ બનવી જોઈએ.

એકવાર તેઓ શિયાળાની ઠંડીથી બચવા એક સગડીએ તાપી રહ્યા હતા અને સગડીના આછા પ્રકાશમાં પુસ્તક વાંચી રહ્યા હતા. થોડી વારે તેમણે એક પઠાણને જોયો. પણ તેઓ કશું બોલ્યા નહિ અને પોતાનું પુસ્તક આગળ વાંચવા માંડ્યું.

પેલો પઠાણ થોડી વાર તાપીને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. પણ તે પોતાની પાછળ એક નાની પોટલી ભૂલી ગયો હતો. વીરેન્દ્ર ચહોપાધ્યાયની નજર એ પોટલી પર પડી. પોટલી હાથમાં લઈને તેમણે ખોલી તો એમાં પાંચ હજાર રૂપિયા પડેલા જોયા.

તેઓ તરત જ એ પોટલી લઈને પેલા પઠાણની પાછળ દોડવા લાગ્યા અને તેમણે એની પોટલી એના હાથમાં સોંપી.

તેમની આવી ઈમાનદારીથી પ્રભાવિત થયેલા પઠાણો સો રૂપિયા આપવા માંડ્યા, તો એ લેવાની ના પાડતાં શ્રી ચહોપાધ્યાયે પઠાણને કહ્યું, “ના, ભાઈ! મારાથી એ લેવાય નહિ. એ તો મારી ફરજ હતી કે, તમારા પૈસા મારે તમને સોંપી દેવા. બીજી એક વાત એ પણ છે કે માણસને પોતાની મહેનતથી મળેલો પૈસો જ લેવાનો અધિકાર છે, બીજાની મહેનતનો પૈસો ગ્રહણ કરાય નહિ.”

પઠાણ શ્રી ચહોપાધ્યાયની આ ઈમાનદારી જોઈ ચકિત થઈ ગયો.

II Shri Param Krupalu Devay Namah II

YUVA TIMES

Hame Jeena Sikha Diya

Inspired by PUJYA ATMANANDJI

GOOD NEWS FOR ALL OF US

One day all the employees reached the office and they saw a big notice on the door on which it was written: "Yesterday the person who has been hindering/stopping your growth in this company passed away. We invite you to join the funeral."

In the beginning, they all got sad for the death of one of their colleagues, but after a while they started getting curious to know who was that man who hindered the growth of his colleagues and the company itself.

The excitement in the gym was such that security agents were ordered to control the crowd within the room. The more people reached the coffin, the more the excitement heated up.

Everyone thought: "Who is this guy who was hindering my progress? Well, at least he died!"

One by one the thrilled employees got closer to the coffin, and when they looked inside it they suddenly became speechless. They stood nearby the coffin, shocked and in silence, as if someone had touched the deepest part of their soul.

There was a mirror inside the coffin: everyone who looked inside it could see himself. There was also a sign next to the mirror that said: "There is only one person who is capable to set limits to your growth: IT IS YOU".

Our life does not change when our boss changes, when our friends change, when our centre changes. Our life changes when WE change, WE become Conscious and when WE go beyond our limiting beliefs.

IMPORTANCE OF DELETE KEY ON PC

A girl was going for a very important programme, dressed up in her best attire. On the road to her venue, there was a big puddle, and she was afraid that her dress would get soiled. Suddenly, she saw two monks(saints) coming that way, but since the Buddhist vows do not permit them to even look towards women, she did not expect any help from those ascetics. To her great surprise, the elder of the two celibate men came over to her. Without talking a single word, he picked her up and carried her across that water obstacle. His younger colleague was

shocked beyond words, but since they had taken a vow of silence for ten days, he said nothing.

In due course, when their 'silence period' ended, the younger disciple went to his senior, and gave vent to his anguish and dismay at the incident which seemed to bother him night and day. What the older monk said in reply is of great importance:

"Yes, I did touch her, but I dropped her as soon as possible. You seem to be still carrying her!"

These words are a great deal of wisdom. The older monk had taught two lessons to his younger friend: One, 'if a rule prevents you from doing a good turn, its violation is not a sin' and two, 'it is good to deliberately forget whatever is not worthy of remembering'

"May the Lord give you the strength to forget all the evil thoughts which may have accumulated in your memory over the years.

Please note that whoever designed the keyboard for the computers has given a very important position to the 'delete' button. We need to insert it in our minds and use it effectively.

GOLDEN THOUGHT

- Never forget the glory of human nature. We are the greatest gods. Christs and Buddhas are but waves on the boundless ocean, which I am.
(Swami Vivekanand)
- Aim at harmony, not victory over people. Goodwill is a better asset than resentment.
- Never give advice unless asked.
- Politeness costs nothing.
- When you make a mistake, admit it freely.
- In love, the one who is willing to lose the most is the one who invariably gets the best.
- Just be yourself - natural and honest. No friendship can be long sustained if it is at the cost of your own integrity.
- Finding faults with people or conditions will invariably prove a costly pastime.
- The person of few words is valued and believed more than one prone to gab.
- It is good to forgive but even better to forget.
- Seek power over your own self, not over others.

સમાજ-સંસ્થા દર્શન

આપણી સંસ્થામાં બા.બ્ર. પવનભેયા તથા બા.બ્ર. કમલભેયાની સ્વાધ્યાયશ્રેણીનું આયોજન

આપણી સંસ્થામાં જૈન ધર્મના ઊડા અભ્યાસી, સિદ્ધાંતરત્ન, ન્યાયરત્ન બા.બ્ર. પવનભૈયા તથા બા.બ્ર. કમલભૈયાની સ્વાધ્યાયશ્રેષ્ઠીનું આયોજન તા. ૮-૫-૨૦૧૧ થી તા. ૨૩-૫-૨૦૧૧ દરમ્યાન કરવામાં આવ્યું છે; જેની વિગત નીચે મુજબ છે :

સમય	ક્યા ગ્રંથના આધારે ?	વક્તા
● સવારે ૮-૪૫ થી ૧૧-૦૦	શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધયુપાય (શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્ય વિરચિત)	આ.બ્ર. પવનભૈયા
● સાંજે ૪-૦૦ થી ૫-૦૦	" " "	આ.બ્ર. પવનભૈયા
● સાંજે ૫-૦૦ થી ૬-૧૫	શ્રી કુદુરુંદાચાર્ય વિરચિત બારસ આણુવેક્ખા	આ.બ્ર. કમલભૈયા

ઉપરોક્ત સ્વાધ્યાયશ્રેણિનો લાભ લેવા સૌને હાર્દિક નિમંત્રણ છે.

આપણી સંસ્થામાં ગુરુપૂર્ણિમા નિમિત્ત શાબદિકનું આયોજન

આપણી સંસ્થામાં ગુરુપૂર્ણિમા નિમિત્તે તા. ૧૪-૭-૨૦૧૧ થી તા. ૧૭-૭-૨૦૧૧ (ગુરુ રવિવાર) દરમ્યાન ચતુર્દિવસીય આધ્યાત્મિક શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. સૌને પધારવા હાર્દિક નિમંત્રણ છે.

આપણી સંસ્થામાં આદ. શ્રી જ્યેશભાઈ/સવણાબેન જૈનની

નાતન સાધનાકટિરમાં કુંભસ્થાપનવિધિ સંપદ્ધી

આપણી સંસ્થા સાથે સક્રિય રીતે સંકળાયેલ અને બેંગલોરથી સાધના અર્થે અવારનવાર પધારતાં આએ. શ્રી જયેશભાઈ તથા આએ. શ્રી સુવાણાબેન જૈન સંસ્થામાં વધુ ને વધુ સ્થાયી થઈ સાધના કરી શકે તે હેતુથી સંસ્થામાં તેઓશ્રીએ સાધનાકુટિરનું નિર્માણ કરાવેલ છે. તા. ૨૦-૩-૨૦૧૧ ના રવિવારના દિવસે તેઓની સાધનાકુટિરમાં પૂજ્યશ્રીના સાન્નિધ્યમાં કુંભસ્થાપનવિધિનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો હતો.

પ્રારંભમાં શ્રી આત્મસિદ્ધિપારાયણ તથા શ્રી શાંતિપાઠ કરવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ મંત્રજાપ, ભક્તિપદ્ધો દ્વારા વાતાવરણને વધુ પાવન કરવામાં આવ્યું.

પુજયશ્રી આત્માનંદજીએ શુભાશીવર્ષાં આપતા જગ્યાવ્યું કે નિવૃત્તિક્ષેત્રમાં એકાંત સ્થળે સાધના

કરવી અથવા સંતો અને મુમુક્ષુઓનો જ્યાં સમાગમ થતો હોય અને જ્યાં એવો સાધનાક્રમ હોય કે જેથી મન સાધનામાં જોડાઈ શકે તેવા સ્થળે સાધના કરવી. સાધનાનું લક્ષ આત્માની શુદ્ધિ હોવું જોઈએ. ધર્મપ્રેમી મનુષ્યોના સંગમાં રહી ચિત્તશુદ્ધિ વધારવી. સાધનાની સાથે સાથે સેવા-પરોપકારના કાર્યો પણ કરવાં.

પૂજય બહેનશ્રીએ પણ જયેશભાઈ તથા સુવાળબેન સાધનાના ક્ષેત્રે આગળ વધતાં રહે તેવી શુભેચ્છાઓ પાઠવી હતી.

સંસ્થા વતી આદ. શ્રી મનહરભાઈ જશવાડીએ જગ્યાવ્યું કે આદ. સ્વ. ભોગીકાકા, આદ. સુબોધકાકા તથા આદ. શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈનો પરિવાર સંસ્થા સાથે સંકળાયેલ છે અને સુસંસ્કારોનો વારસો જાળવી રાખ્યો છે.

આ પ્રસંગે અનેક મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનો પધાર્ય હતા. કાર્યક્રમને અંતે સૌને પ્રસાદ આપવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘ દ્વારા સર્વપ્રથમ યોજનારી ડૉ. કુમારપાણ દેસાઈની ગૌતમ-કથા

શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘ દ્વારા આગામી ૧૫મી એપ્રિલે સતત ગ્રાણ હિવસ માટે મુંબઈના પાટકર હોલમાં કથાતત્ત્વ, સંગીત અને અભિનવ દર્શન સાથે પ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર, વિચારક અને જૈનદર્શનના અભ્યાસી પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ દ્વારા ‘ગૌતમકથા’ રજૂ કરવાનું આયોજન શરૂ કરવામાં આવ્યું છે. ગત વર્ષે આ સંસ્થા દ્વારા ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈની મહાવીર-કથાને મળેલા અદ્ભુત પ્રતિભાવને જોઈને આ વર્ષે શ્રી જૈન યુવક સંઘના મંત્રી શ્રી ધનવંતભાઈ શાહે અને ‘ગૌતમ-કથા’ પ્રસ્તુત કરવા નિમંત્રણ આપ્યું અને તેને પરિણામે આજ સુધીમાં પહેલી જ વાર આ પ્રકારની ‘ગૌતમ-કથા’નું આયોજન થયું છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામી પદ્ધી જૈન પરંપરામાં સૌથી વધુ છવાયેલું અને વ્યાપક વ્યક્તિત્વ હોય તો તે ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ ગણધર અને પ્રથમ શિષ્ય શ્રી ગૌતમસ્વામીનું છે.

મહાત્પરસ્વી અને અનંત લભ્યાઓના નિધાન શુરુ ગૌતમસ્વામીની જમાને જમાને યશોગથા રચાયેલી છે. દીપોત્સવીના મંગળ દિવસે પોતાના ચોપડામાં ‘ગૌતમસ્વામીની લભ્ય હોજો’ એમ લખીને આજે પણ એમની લભ્યની વાંદળના કરવામાં આવે છે અને બેસતા વર્ષના મંગળ પ્રભાતે ભાવવિભોર બનીને ગૌતમસ્વામીનાં પદો, સ્તવનો અને છંદો ગાઈને નવા વર્ષના પાવન વધામણાં કરવામાં આવે છે. ગૌતમ-કથા દ્વારા ધર્મ આરાધનાના આ ઉત્સુગ શિખરની ઓળખ આપવાનો આશય રાખ્યો છે અને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગુજરાતી કાવ્યો, પદો, સ્તોત્ર, સજ્જાય, સ્તવન, થોય, રાસ તથા ગીતો વગેરે દ્વારા શ્રી મહાવીર શાહ અને સાથી ગાયકો સંગીતભર્યું વાતાવરણ સર્જશે. જૈનદર્શનિના આંતરરાષ્ટ્રીય ચિંતક, પ્રખર વિદ્વાન અને પ્રસિદ્ધ લેખક ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ દ્વારા આલેખાતી આ ગૌતમ-કથા તમામ

પ્રકારના શ્રોતા અને ભાવિકો માટે જીવનનો યાદગાર લહાવો બની રહેશે. તા. ૧૫મી એપ્રિલે સાંજે સાડા છ વાગ્યે, ૧૬મી એપ્રિલે સાંજે સાડા પાંચ વાગ્યે અને ૧૭મી એપ્રિલ રવિવારે સવારે સાડા દસ વાગ્યે મુંબઈના પાટકર હોલમાં આ કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો છે અને એના પ્રવેશપત્ર માટે શ્રી મુંબઈ જૈન યુવક સંઘની ઓફિસમાં ફોન દ્વારા નામ લખવામાં આવશે. (ફોન : ૦૨૨-૨૩૮૨૦૨૮૬)

ઇન્ડિક અભિનંદન

આપણા મુમુક્ષુ અને આત્મીયજન બહેનશ્રી ઈન્દ્રિયાબેન ભીમાણીના પૌત્રી અને બહેનશ્રી નિરૂપમાબેન ડગલીના સુપુત્રી ચિરંજીવી શ્રેયાએ કંપની સેકેટરી કોર્સ (ICSA) માં પ્રભુ-ગુરુકૃપાએ ઉચ્ચ સફળતા મેળવી કોઈભૂતુરમાં પહેલા નંબરે અને ઓલ ઈન્ડીયામાં રૂપ મા નંબરે ઉતીર્ણ થઈ અત્યંત પ્રશંસનીય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે તે માટે તેમને સમગ્ર કોબા પરિવાર તરફથી ખૂબ ખૂબ અભિનંદન પાઠવવામાં આવે છે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર જ્ઞાનમંદિરના ઉપકર્મે પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈની સ્વાધ્યાયશ્રેણી

પરમકૃપાળુદેવ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીના પરમ સમાધિ દિન નિમિત્તે આગામી એપ્રિલ માસમાં નીચે પ્રમાણેના દિવસો દરમ્યાન પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈની સ્વાધ્યાયશ્રેણીનું આયોજન કરેલ છે.

તારીખ : ૨૪-૪-૨૦૧૧, રવિવાર થી તા. ૨૬-૪-૨૦૧૧, મંગળવાર

દરરોજ સવારે ૮-૦૦ થી ૧૧-૦૦ : વિષય - અંતર્ભૂતાનો અત્યાસ (ધ્યાનપ્રયોગ)

રાત્રે ૮-૦૦ થી ૧૦-૦૦ : વિષય - શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વચનામૃત ક્રમાંક ૮૬૦

સ્થળ : શ્રી જૈન વીસા ઓશવાલ કલબ હોલ, શ્રેયસ ફાઉન્ડેશન પાસે, આંબાવાડી, અમદાવાદ.

ઉપરોક્ત કાર્યક્રમમાં સૌ મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોને સહભાગી થવા ભાવભર્યું નિમંત્રણ છે.

દીક્ષાજયંતી અનુમોદના સમારોહ

લોનાવાલા નજીક કાલ્બાંના શ્રી અંકેશ ડી. મોટી - અધ્યાત્મ ડીવાઈન હોમ સંકુલ મુકામે ગોંડલ સંપ્રદાયના યુવાપ્રણેતા પૂજ્ય ધીરજમુનિ મ.સા.ની ૩૦મી દીક્ષાજયંતી અનુમોદના પ્રસંગે અનેક ભાવિકોની હાજરીમાં વૈવિધ્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો સંપત્ત થયા. પૂજ્ય ધીરજમુનિએ જણાયું કે સાધનામાં ગતિ ત્યારે જ થાય કે સાધક જ્યારે હળવા બનતા જાય - ત્યાગમાર્ગે આગળ વધતાં રહે.

ઇસરીમાં શતાબ્દી સમારોહ સંપત્તિ

તા. ૫-૩-૨૦૧૧ ના દિવસે શાંતિનિકેતન ઉદાસીન આશ્રમ, ઈસરી (ગિરિઝીલ) ઝારખંડ મુકામે સ્વ. પંડિતપ્રવરશ્રી પત્રાલાલજી સાહિત્યાચાર્ય (સાગર, મ.પ્ર.) ની જન્મ શતાબ્દી ઉજવણી ઉલ્લાસપૂર્વક કરવામાં આવી.

બા.બ્ર. સિદ્ધાંતરાત્ન પવનભૈયા તથા કમલભૈયાએ પોતાના શિક્ષાગુરુ પંડિતપ્રવરશ્રી પત્રાલાલજી સાહિત્યાચાર્યના વ્યક્તિત્વ વિશે જણાયું કે પત્રાલાલજી વાસ્તવિક 'પત્રારત્ન' હતા, જેની પરખ બુંદેલખંડના કુલ્લક શ્રી ગણેશપ્રસાદ વર્ણિતીએ કરી લીધી હતી અને તેઓની આંતરિક પ્રતિભાને

ઉજાગર કરી હતી. ઈ.સ. ૧૯૮૦ થી ૨૦૦૦ સુધી અમને તેઓનો પ્રત્યક્ષ લાભ મળ્યો હતો. સાહિત્ય પ્રત્યે પંડિતજીને અગાધ પ્રેમ હતો. તેઓ એવા રસપૂર્વક ભાષાવતા કે ભાષાનાર વ્યક્તિ થાકનો અનુભવ કરતી નહિ. પંડિતજીએ અનેક ગ્રંથોનું સંસ્કૃતમાંથી હિન્દીમાં ભાષાંતર કરી આપણા પર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

શતાબ્દી સમારોહમાં બ્ર. શ્રીપાલજી, બ્ર. રાજેન્ડ્રજી, બ્ર. આનંદજી વગેરે અનેક મહાનુભાવો ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

ગોમટગિારિ તીર્થ મુકામે મહામસ્તકાભિપ્રેક સંપદી

ગોમટગિરિ મુકામે ૨૧ ફૂટ ઊંચી શ્રી બાહુભલિ ભગવાનની પ્રતિમાજીનો મહામસ્તકાભિષેક મુનિશ્રી તરુણસાગરજીના માર્ગદર્શન હેઠળ સંપર્ય થયો. શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના ગુંજન તેમ જ સંગીતમય પૂજા સાથે સ્વર્ણ-રજત કળશો દ્વારા, અનેક મહાનુભાવોની ઉપસ્થિતિમાં અભિષેક પૂર્ણ થયો.

સોનગાટમાં શ્રી ધીરજલાલ દેસાઈની સાહિત્યરચનાઓનું વિમોચન

સોનગઢ મુકામે તા. ૨૫-૩-૨૦૧૧ ના રોજ પૂર્જય બહેનશ્રી ચંપાબેનના ૭૮ મા સમૃકૃત જંયતી મહોત્સવના અનુસંધાનમાં શ્રી ધીરુભાઈ દેસાઈની નીચેની ગ્રાણ સાહિત્ય રચનાઓનું વિમોચન કરવામાં આવ્યું : (૧) વિદેહમાં બહેનશ્રી, (૨) રત્નમાલા પદ્ય, (૩) નવસર્જન વિશેષાંક.

વैરाग्य समाचार

ભીડાર (રાજસ્થાન) : ગણાચાર્ય પૂજ્ય ૧૦૮ વિરાગસાગરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન પૂજ્ય મુનિશ્રી ૧૦૮ વિશ્વજ્યોતિસાગરજી મહારાજે તા. ૨૩-૨-૨૦૧૧ ના દિવસે સંલેખનાપૂર્વક નશ્વર દેહનો ત્યાગ કર્યો છે. પૂજ્ય ગણાચાર્ય શ્રી વિરાગસાગરજી મહારાજ તેમજ પછી જેટલા સાધુઓના સાન્નિધ્યમાં શ્રી નવકાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતાં મુનિશ્રીએ દેહત્યાગ કરેલ છે. હજારો લોકો મુનિશ્રીના દર્શન માટે ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

પૂજ્ય મુનિશ્રી વિશ્વજ્યોતિસાગરજીએ ઈ.સ. ૨૦૦૧ માં શ્રી સમેદૃશિખર તીર્થકોટથી પૂજ્ય ગણાચાર્ય વિરાગસાગરજી મહારાજના વરદ હસ્તે દીક્ષા અનુષ્ઠાન કરી હતી.

પૂજય મુનિશ્રીનો આત્મા પૂર્ણ મોક્ષપદને પ્રામ કરે તેવી સમસ્ત કોબા પરિવારની પ્રભુને હંદ્યપૂર્વકની પ્રાર્થના છે.

- દાનથી ધન, સ્વાનથી તન અને ધ્યાનથી મન શુદ્ધ થાય છે.
 - અહિંસા એ ધર્મનો પાયો છે, તો ક્ષમા એ ધર્મનું શિખર છે.
 - પશ્ચાત્તાપ માનવીને પવિત્ર બનાવે છે, ત્યારે ક્ષમા માનવીને મહાન બનાવે છે.
 - જરૂરિયાતો જેટલી ઓછી તેટલી ઉપાધિ પણ ઓછી.
 - ગૃહ્ણો માણસની આંખ ભીંચાવી દે છે અને મોહું ખોલાવી નાખે છે.

बारह भावना

अनित्य भावना १	राजा राणा छपति, हाथिन के अस्वार, मरना सबको एक दिन, अपनी अपनी बार ।
अशारण भावना २	दलबल देवी देवता, मात पिता परिवार, मरती विरियाँ जीव को, कोई न राखनहार ।
संसार भावना ३	दाम विला निर्धन हुस्ती, लृष्ण वथ धनवान, कहूँ न रुख संसार में, रात जग देख्यो छाल ।
एकत्त्व भावना ४	आप अकेला अवतरे, मरे अकेला होय, यों कबहूँ इस जीव को, साथी सगा न कोय ।
अन्यत्व भावना ५	जहाँ देह अपनी नहीं, तहाँ न अपना कोय, धर संपत्ति पर प्रकट ये, पर है परिजन लोय ।
अथुति भावना ६	दीपे चाम चादर मढ़ी, हाड़ पीजरा देह, बीतर या सम जगत में, और नहीं पिन लोह ।
आखब भावना ७	मोह-नीद के जोर, जगवासी धूमै सदा, कर्म चोर चहुँ ओर, सरवस लूटे सुध नहीं ।
संवर भावना ८	सतगुरु देत जगाय, मोहनीद जब उपरामे, तब कछु तने उपाय, कर्मचोर आवत रुकें ।
दोहा	झान-दीप तल-लेल भर, पर शोधे भग छोर, या विधि विन विकरी नहीं पठे पूरब चोर ।
निर्जरा भावना ९	पंच महावत संचरण, समिति पंच परकार, प्रबल पंच इन्द्रिय विजय, धार निर्जरा सार ।
लोकभावना १०	चौदह राजु उतंग नभ, लोक पुरुष संठान, तामें जीव अनादि तैं, भरमत है विन झान ।
बोधिरुद्रभ भावना ११	धन-यज्ञ वंचन राजसुख, सबहि सुखन कर जान, दुरलभ है संसार में, एक यथारथ झान ।
धर्म भावना १२	जाचै सुरतरु देय सुख, चिंतत चिंता रैन, विन जाचै विन चिंतये, धर्म सकल सुख दैन ।

Registered under RNI No. : GUJGUJ/2008/25883

Permitted to post at Ahmedabad PSO on 15th of every month under Postal
Regd. No. : GAMC - 309/2009-11 issued by SSP Ahmedabad valid upto 31-12-2011
Licence to post without prepayment No. CPMG/GJ/36/2009-11 Valid upto 31-12-2011

આપણી સંરથામાં આડ. શ્રી સુવણાલેન જયેશભાઈ ઐનાની
સાઇનાકુટિરમાં કુંભસ્ત્રાપનવિધિની પેળાએ (તા. ૨૦-૩-૧૧)

પૂજયકીના સ્વારથ્ય
માટે શુભેચ્છાઓ
વ્યકત કરતાં પૂજય
શ્રી સુનંદાલેન વોહોરા

આ અંકના વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા

'દિવ્યધ્યનિ' એપ્રિલ-૨૦૧૧ ના અંક માટે રૂ. ૧૧,૦૦૦/-નો આર્થિક સહયોગ

૧ સ્વ. હસમુખરાય જમનાદાસ અજમેરાના આત્મશ્રેયાર્થે

હસ્તે આડ. શ્રી અનસુયાલેન હસમુખરાય અજમેરા (કોલકાતા)

તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંરથા તેઓશ્રીના આ 'જ્ઞાનદાન'ની અનુમોદના કરે છે.

'દિવ્યધ્યનિ' એપ્રિલ-૨૦૧૧ ના અંક માટે રૂ. ૧૧,૦૦૦/-નો આર્થિક સહયોગ

૨ સ્વ. નવીનભાઈ ગાલ્બરુલાઈ શાહના આત્મશ્રેયાર્થે

હસ્તે આડ. શ્રી સુલ્લિતાલેન નવીનભાઈ શાહ (મુંબઈ)

તરફથી પ્રાપ્ત થયેલ છે. સંરથા તેઓશ્રીના આ 'જ્ઞાનદાન'ની અનુમોદના કરે છે.

Printed & Published by Smt. Dr. Sharmisthaben M. Soneji on Behalf of
Shreemad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra, Koba - 382 007, Dist.
Gandhinagar (Gujarat). Printed at Bhagwati Offset, 16/C, Bansidhar Estate,
Bardolpura, Ahmedabad - 380 004. Editor : Shri Mitesh A. Shah